

בְּמִן חֵרֻתֵנוּ

Szabadságunk ünnepé

K I A D J A :

THE JEWISH AGENCY OF PALESTINE
gyermek és ifjúsági alija osztálya

O. Zs. S. B.
gyermekvédelmi osztály - pedagógusok

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

Alapjait a Biblia meséli...

..... Új király lépett trónra Micrajimban, aki Jozsé-
fet nem ismerte. Így szólt népéhez:

- Ime Izrael népe több és hatalmasabb, mint mi. Hamar találjunk ki valami okosat, nehogy még jobban elszaporodjék, mert végül háboru esetén az ellenséghez csatlakoznának, ellenünk harcolnának és elhagynák az országot.

Ki is rendeltek föléljük rabszolgahajcsárokat, akik robotos munkával sanyargatták őket. A nép raktárvárosokat épített faracnak; Pitomot és Ramszeszt. De mennél jobban sanyargatták őket, annál inkább szaporodtak, sokasodtak, úgy, hogy az Egyiptomiak undorral fordultak el tőlük .....

Farao ekkor ezt parancsolta népének:

- Az újszülött fiukat a folyóba vessétek, csak a lányok maradhatnak életben !

✕

..... Ezekben a napokban Mose már ifjává nőtt, kijárt testvéreihez és látta kínlásukat. Egyszer azt látta, hogy egy egyiptomi férfi üt egy hébert, egy testvérét. Körülnézett, látta, nincs más a közelben; leütötte az egyiptomit és elásta a homokba.

Másnap megint kiment és ime: két héber férfi vereszik. Odaszólt a hibásnak:

- Miért vered a barátodat?

Az így felelt: - Ki tett téged bírónak, vagy hajcsárrá fölénk? Talán engem is megölnél, ahogy az egyiptomit megölted?

Mose megöbbsenve szólt: - Kitudódott hát a dolog!

Farao is hallott az ügyről, meg akarta ölni Mose-t. De Mose elmenekült a farao elől, Midjan országába.

... Mose legeltette apósának, Jitrónak, Midjan főpapjának a nyáját. A pusztaság felé terelte a nyáját, így jutott el Isten hegyéhez, Horebhez. Ekkor megjelent neki Isten angyala tizes lángokban, egy túskebokor belsejében. Mose látta, hogy a túskebokor lángokban áll, de nem hamvad el. Mose így szólt magában: "Ódamegyek és megnézem ezt a nagy látványt. Miért nem hamvad el a túskebokor?"

Az Ur látta, hogy közeledik, és szólt neki a túskebokorból:

- Mose! Mose !

Felelte: - Én vagyok.

Erre így szólt: - Ne gyere közelebb! Vesd le cipődet lábadról, mert szent az a hely, amelyen állsz... Én atyáid Istene vagyok, Ábrahám, Izsák és Jákob Istene.

Mose eltakarta arcát, mert nem mert Istenre nézni.

Az Ur ezt mondta: - Jól látom népem nyomoruságát Micrajimban, jajkiáltásukat is hallom, mikor kinzóik gyötrik őket. Ismerem fájdalmukat. Lejöttem hát, hogy megmentsem az egyiptomiak kezéből és felvigyem őket abból az országból egy jobb és szabadabb országba, egy tejjel-mézzel folyó országba... Most hát menj, faraóhoz küldelek. Hozd ki népemet, Izraelt Micrajimból.

X

Mose visszament apósához, Jitróhoz és így szólt hozzá:

- Hadd menjek, kérlek, vissza Miczrajimba testvéreimhez. Látni szeretném, élnek-e még.

Jitró így felelt Mosenak: - Menj békével.

Az Ur is ezt mondta Mosenak. - Menj vissza Micrajimba, mert már meghaltak mind, akik életedre törtek.

X

Az Ur így szólt Aharonhoz: - Menj a pusztába Mose elé.

Elébe is ment, az Isten hegyénél találkozott vele és megcsókolta. Mose elmondta Aharonnak az Ur szavait...

Mose és Aharon Micrajimba mentek és összegyűjtötték Izrael öregeit. Aharon elmondta nekik mindazt, amit az Ur Mosenak mondott, bemutatta a jeleket is a népnek.

A nép hitt nekik. Meghallgatták, hogy az Ur gondol Izrael fiaival és látja nyomoruságukat. Meghajolt a nép és leborult.

Ezután Mose és Aharon faraóhoz mentek és ezt mondták neki:

- Így szól az Ur, Izrael Istene, bocsásd el népemet, hadd ünnepeljenek engem a pusztában.

De faraó ezt mondta: - Ki az az "Ur", akinek szavára hallgassak és elbocsássam Izraelt. Nem ismerem az "Urat" és nem is bocsátom el Izraelt.

Erre ezt mondták: - A héberek Istene hívott bennünket. Hadd menjünk hát három napi utra a sivatagba, hogy áldozhassunk az Urnak, Istenünknek.

De Micrajim királya így felelt: Mose és Aharon, miért háborgatjátok a népet munkájukban? Menjetek dolgozókra!...

Még az nap megparancsolta faraó a nép hajcsárainak:

- Többé ne adjatok szalmát a népnek a téglavetéshez, mint tegnap, tegnapelőtt! Ők menjenek és szedegessenek maguknak

szalmát. De annyi téglát követeljetez tőlük, mint tegnap, tegnap - előtt, egy darabbal sem kevesebbet. Mert lusták ők és azért kiál - toznak így: "Hadd menjünk és áldozzunk Istenünknek!" Csak hadd ne - hezedjék a munka az emberekre, hadd dolgozzanak és ne ábrándozzanak hazug dolgokról! ...

A nép szétszéledt Micrajim egész országában, hogy szal - mát szedegessen. A hajcsárok pedig hajsolták őket:

- Ugyanannyit készítesz, mint mikor volt szalma.

És megverték a zsidó előmunkásokat, akiket farao haj - csárai neveztek ki a nép fölé:

- Miért nem végzitek kötelességeit, ma is ugyan úgy, mint tegnap, tegnapelőtt?

A zsidó előmunkások elmentek faraóhoz és feljajdultak előtte:

- Miért bánsz így szolgálóiddal? Szalmát nem adnak szol - gáidnak, de azért azt mondják: "Csináljatok téglákat!" Most meg is verték szolgálóidat és néped hibásnak látszik.

Faraó ezt mondta: - Lusták vagytok, lusták! Azért mond - játok: "Hadd menjünk, szolgáljunk az Urnak!" Most csak menjetek, dol - gozzatok, de a téglák száma meglegyen!...

Mikor kimentek faraótól, Moset és Aharont látták meg. Ezt mondták nekik:

- Nézzen az Ur rátok és büntessen benneteket, hogy el - rontottátok dolgunkat farao és szolgálói előtt. Ti adtatok kardot a kezükbe, hogy megöljenek minket!

Mose visszament az Urhoz és így szólt: - Uram, miért bánsz rosszul ezzel a néppel? Miért is küldtél hozzájuk? Hiszen ami - óta faraónál jártam, hogy nevedben beszéljek, csak rosszabb lett a nép sorsa, nem hogy megsegítetted volna őket!

De az Ur ezt mondta Mosenak: - Most majd meglátod, mit teszek faraóval, hogy erős kézzel küldi el, sőt erős kézzel k e r - g e t i el őket országából... Én jelentem meg Ábrahámnak, Izsáknak és Jákobnak ... Szövetséget is kötöttem velük, hogy nekik adom Kanaán országát, azt az országot, ahol ők laktak... Most megemlékszem e szö - vetségről. Ezért hát mondd meg Izrael gyermekeinek, hogy én, az Ur kiviszem őket Micrajim robotjából, kimentem őket a szolgaságból. Meg - váltalak titeket... Népeemmé veszek titeket és Istenetek leszek. El - viszlek titeket abba az országba, mit esküvel ígértem Ábrahámnak, Izsáknak és Jákobnak és nektek adom azt örökségbe.

Mose mindezt elmondta Izrael gyermekeinek De nem hall - gattak Mosera, mert már kishitűek voltak és keményen kellett dolgoz - niok.

K

Az Ur azt mondta Mosenak: - Szólj Aharonnak: "Vedd bo - todat és nyujtsd ki kezéd Micrajim vizei, folyói és tavai fölé, hogy vérré változzanak. Vér legyen egész Micrajimban, még a fa és kőedé - nyekben is.

Mose és Aharon úgy tettek, ahogy az Ur megparancsolta. Felemelte a botot, rácsapott a Nilus vizére, farao és szolgálainak szemé láttára. Erre a Nilus vize vérré változott. A Nilus halai mind megdöglöttek, a folyó tele lett hullával, úgy, hogy az egyiptomiak nem tudtak vizet inni. Micrajim egész országában vér volt.

De farao mágusai is megcsinálták ezt bűvészkedésükkel. Ezért farao megmakacsolta magát, nem hallgatott rájuk... Sőt megfordult és hazament, ügyet sem vetett a dologra. Az egyiptomiak pedig kutakat ástak a Nilus környékén, hogy vizet ihassanak...

✘

Ez a tíz csapás sújtotta az egyiptomiakat: vér, békák, férgek, vadállatok, járvány, kiütés, jégeső, sáskajárás, sötétség, az elsőszülöttek halála.

✘

Igy szólt az Ur Mosehoz és Aharonhoz Micrajim országában:

- Ez a hónap legyen ezentúl az első az év hónapjai közül. Mondjátok meg Izrael gyermekeinek, hogy még e hónap tizedikén minden család készítsen magának egy bárányt... Tartsátok készen e hó tizennegyedikéig és akkor estefelé vágják le mindenütt a bárányt. Véreből hintsenek a két ajtófélfára és a szemöldökfára, azokban a házakban, ahol el fogják fogyasztani... És mikor eszitek, így tegyetek: övetek legyen a derekatokon, cipőtök a lábatokon, bot a kezetekben: sietve egyétek a bárányt. Én pedig végigmegyek akkor éjjel Micrajim egész országán és megölök minden elsőszülöttet, akár ember, akár állat, de még Micrajim hatalmasai fölött is ítéletet tartok én, az Ur. A vér pedig benneteket fog jelezni azokban a házakban, ahol vagytok és ha látom a vért az ajtófélfán, akkor elkerüllek benneteket és nem pusztultok el Micrajimmal együtt. Azért hát örök emlék legyen nektek ez a nap és nemzedékeiteken át örök ünnepként ünnepeljétek meg. Hét napon át kovásztalant egyétek. Már az első nap eltakarítsatok minden kovászoszt házaibótokból. Aki e hét napon kovászoszt eszik, az pusztuljon Izrael közösségéből. Az első nap szent gyülekezést tartsatok és a hetedik nap szent gyülekezést tartsatok. Semmi munkát akkor ne végezzetek, legfeljebb annyit, amennyi az az napra szükséges ételek elkészítéséhez szükséges...

✘

Éjfélkor az Ur megölt minden elsőszülöttet Micrajim országában, a trónján ülő farao elsőszülöttjétől, a börtönbe vetett rab elsőszülöttjéig, még az állatokét is. Farao még éjjel felkelt, ő is, meg szolgálai, egész Micrajim. Nagy jajveszékés volt Micrajimban, mert egy ház sem volt, ahol nem volt halott. Még éjjel hívatta Mose és Aharont és azt mondta nekik:

- Eredjétek, menjétek ki népem közül ti is, Izrael gyermekei is, menjétek, szolgáljátok az Urat, amint mondtátok. Nyájatokat, vagyonotokat is vigyétek, ahogy kértétek, csak menjétek! Imádkozzatok értem is!

Az egyiptomiak sürgették a népet, hogy mielőbb menjenek, mert - mint mondták - "még mindnyájan meghalunk!"

A nép vállára vette utravaló tésztáját, mielőtt még megkeltek, teknőiket ruhákba bugyolálva a vállukon vitték. És Izrael gyermekei... arany, ezüst holmikat, még ruhákat kértek kölcsön az egyiptomiaktól. Az Ur kedvesnek tüntette a népet az egyiptomiak előtt, úgy, hogy azok adtak is kölcsön. Így üritették ki Micrájimat... Később a Micrájimból magukkal hozott tésztát kovásztalan pogácsákká sütötték, mert nem tudták megkeleszteni. Ugyanis kergették őket Micrájimból, nem várhattak tovább és még utravalót sem készíthettek maguknak.

Izrael gyermekeinek Micrájiban való élete 430 esztendeig tartott. Éppen a 430.-ik év végén vonultak ki az Ur seregei Micrájimból. Az őrzés éjszakája ez az Urnak...

⌘

Mikor faraó elengedte a népet, Isten nem a filiszteusok földjén át vezette őket, bár ez közelebbi út lett volna. Isten ugyanis úgy gondolta, hátha negretten a nép a háboru láttán és visszatér Micrájimba. Ezért kerülő úton vezette Isten a népet, pusztaságon át a Vörös tenger felé...

Mose magával vitte Joszéf csontjait, mert ő megeskette Izrael gyermekeit: "Ha majd megemlékszik az Isten rólatok, akkor vigyétek el innen csontjainat magatokkal".

Szukkotból kivonultak és a pusztaság szélén, Pi Hachirotnban ütöttek tábort. Az Ur felhőoszlop alakjában ment előttük nappal, hogy mutassa az utat, éjjel pedig tűzoszlop alakjában, hogy világítson nekik. Nem távozott a nép elől a felhőoszlop nappal, a tűzoszlop meg éjjel...

⌘

Fáraónak jelentették, hogy a nép "elmenekült". Faraó és szolgálói most már meggondolták magukat. Ezt mondták:

- Mit is tettünk, hogy elengedtük Izraelt a szolgálatból!

Befogatta szekerét, seregét is magával vitte. Hatszáz válogatott szekereszt és Micrájin valanennyi harcikosiját - mindegyikben harcosok - mozgósítottak. Izrael gyermekei biztonságban meneteltek. De az egyiptomiak utánuk eredtek és amikor éppen a tengerparton táboroztak, utólérték őket.

Faraó közeledett. Izrael gyermekei feltekintettek, hát az egyiptomiak vonulnak fel mögöttük. Nagyon megijedtek és az Urhoz kiáltoztak:

- Talán mert nincs tenetű Micrájiban, azért hoztál minket ide a pusztaságba meghalni. Minck is hoztál ki bennünket Micrájimból? Ugye már Micrájiban megmondtuk: Hagyj békén minket, hadd szolgáljuk az egyiptomiakat. Mert jobb nekünk az egyiptomiakat szolgálnunk, mintha meghalunk a pusztaságban.

De Mose így szólt a néphez: - Ne féljete! Maradjatok nyugton és nézzétek végig, hogyan segít benneteket az Ur! Mert ahogy ma látjátok az egyiptomiakat, úgy nem fogjátok látni őket soha többé. Az Ur harcol értetek, hallgassatok hát!

Az Ur így szólt Mosehoz: - Mit kiáltozol hozzám? Szólj Izrael gyermekeinek, hogy induljanak! Te meg emeld fel a botodat, nyujtsd ki a tenger felé, mire az meghasad és Izrael szárazon mehet a tengerben. En majd megkeményítem az egyiptomiak szivét. Utánatok fognak eredni. Akkor aztán elbánok a fáraóval, seregével, embereivel és lovasságával.

Ⅹ

Mose kinyujtotta kezét a tenger fölé. Az Ur erős keleti szelet hozott egész éjjel és felszárította a tengert. A víz meghasadt. Izrael tehát szárazon mehetett a tengerben. A víz falként meredt mellettük jobbról és balról.

Az egyiptomiak ekkor üldözésükre indultak. Fáraó egész lovassága és a harci kocsik, bele a tengerbe. Reggel felé azonban az Ur tűz és felhő formájában letekintett az egyiptomiak táborára. Nagy zürzavar keletkezett a táborban. A szekerek kerekei nehezen mozogtak. Az egyiptomiak ekkor így szóltak:

- Meneküljünk Izrael elől, mert az Ur harcol értük Micrájim ellen.

De ekkor az Ur így szólt Mosehoz: - Nyujtsd ki kezéd a tenger fölé, hogy a víz visszatérjen az egyiptomiakra.

Mose ki is nyujtotta kezét a tenger fölé. Erre a tenger visszatért helyére, az egyiptomiak meg egyenest beleszaladtak... A víz elborította a harcikocsikat, a lovasokat, fáraó egész seregét. Egy sem maradt meg belőlük.

De Izrael fiai szárazon haladtak....

Igy segítette meg az Ur azon a napon Izraelt....

Fordította: Márton Binjamin.

--- : ---

AZ ÉRŐS PÓRÓK ÖRÖKSZÖLVÉNYE.

ÉNEKEK ÉNEKE

A mostohalány panasza

/ I.5-6. /

Fekete vagyok de szép
Jeruzsálem leányi
Mint Kédar sátrai
Salamon kárpitjai.

Ne nézzétek, hogy
Feketécske vagyok
Napsugár pörkölte bőröm.
Haragszanak rám anyámnak gyermeki
Rámbizták: szőlőjüket gondosan őrizzem,
magam szőlőskertjét nem őrizhetem.

A pásztorlányka álma.

/ V.2 - VI.9. /

Alszom én, de éber a szívem.
Hallga csak! Kedvesem kopogtat:
- Nyisd ki már kis hűgöm;
egyetlen galambom,
csillogó harmat borítja fejemet
göndör fürteimről a harmatosepp pereg.

- Levettém ruhámat, hogy is vehetném fel?
Megmostam lábamat, be nem szennyezhetem!

Kedvesem levevé kezét az ajtóról,
keblem megreszketett: jaj, elmegy, elmegyén.
Felkeltem hamar, ajtót hony kinyissam...
De kedvesem eltűnt, elsuhant hangtalan.
Vele ment a lelkem, szavát hogy hallhassam
Kerestem, kerestem, de jaj nincs sehohsem.
Hívtam panaszosan, nem is felelt nekem...

/ lány: /

- Esküdjetek nekem, Jeruzsálem leányai
Kedvesem meglátván ezt mondjátok neki:
Beteg vagyok én, szerelem betege.

/ Jeruzsálem
leányai: /

- Tán jobb a te kedvesed minden más kedvesnél?
Tán jobb a te kedvesed, te asszonyok szépe
Ily esküvel hogy esketsz minket érte?

/ A lány: /

- Halvány a kedvesem,
S piros az orcája
Tizezrek között is
Ritka a párja.
Szinarany a feje
Göndör fürtje mint
A fekete holló
Szemei galambok
Pataknak partjaim
Fürödnek tejben,
Pihennek a ducban...
Édesek ajkai
Ragyognak orcái
Ez hát a kedvesem
Ti Cion leányi:

/ Jeruzsálem
leányai /

- Hová ment kedvesed, asszonyok legszebbje?
Hová tűnt kedvesed? Hadd keressük veled!

/ A lány /

- Kedvesem a kertben virágágyak között.
Legeltet a kertben, rózsakoszorút köt.
Én a kedvesemé s kedvesem az enyém
Rózsák közt legeltet az álmok mezején.

/ A kedves /

- Szép vagy te kedvesem, szép, mint Tirca maga
Gyönyörű mint Cion, Jeruzsálem vára.
Fordítsd el szemedet, meg ne bűvölj engem
Hajaddal, báránycák szelid seregével...
Hatvan a királynő, hetven szolgálója
A sok leányszónak se szeri se száma -
Egy az én galambom, egyetlen angyalom...
Lányok ha látják dicsérik fennhangon
Királynők, szolgálókért én oda nem adom!...

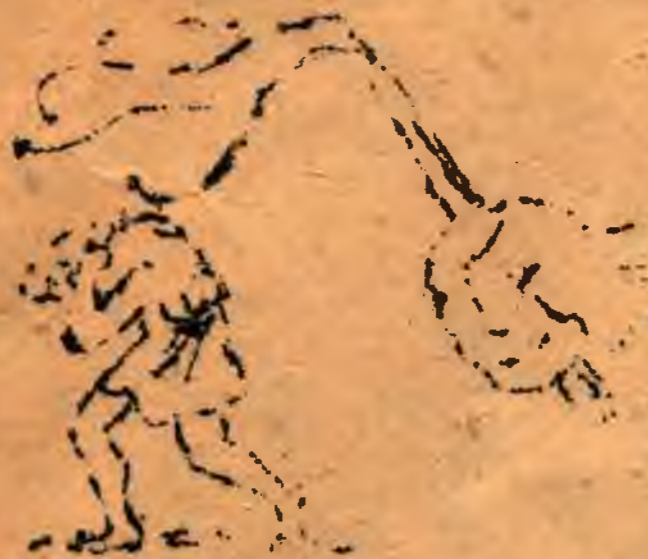
Dal a szerelemről

Almafa alatt csókkal ébresztelek
Anyád, édesanyád téged oda rejtett
Szivedre szívemet örök pecséttel verd
Karod öleljen, őrizzen s védjen, mert
erős a szerelem, miként a halál
Pokol izzásánál szilajabb talán
Lángjai tüzlángok
Isteni zsarátnok.
Szerelmet ki nem olt vizek áradása

* Tirca Salamon király halála, az ország kettészakadása után

Folyamok özöne el nem bérithatja
Házad minden kincsét érte ha od'adod
Nem a szerelem vár : örök gyalázatot

Fordította: Márton Binjámín

Pesiach és hagyomány irodalmában.

Mondá meg a fiadnak: Faraó szolgálái voltunk Micrajimban.

Négy érdem segítette Izraelt a micrajimi megváltáshoz: Nem változtatták meg a nevüket, nem változtatták meg a nyelvüket, nem rágalmazták egymást és egyetlen erkölestelen sem volt közöttük.

Nem változtatták meg nevüket. Ruván és Simon ment Micrajimba, Ruván és Simon jött ki onnan. Ruvánt nem hívták később sem Rufusnak, Simont sem Lollianusnak, Jozséf sem lett Justus, sem Benjamin Alexander.

Nyelvüket sem változtatták meg: A szent nyelvet beszélték mindannyian.

/ Midras Sir Hasirim Rabba /

✱

" Mose pásztro volt " - Az Isten a nyájnál vizsgálta meg Moset. Mikor Mose mesterünk Jitro nyáját legeltette, egy bárány elszökött tőle. Mose utána szaladt. A bárány egy bozótba érkezett. Vizmedence volt a bozótban. Az állat ivott belőle. Mikor Mose is odaért, így szólt: " Nem is tudtam, hogy a szomjuság kergetett ide. Fáradt vagy ugyebár?" Vállára vette a bárányt, úgy vitte vissza a nyájhoz. Látta ezt a Szent, áldott legyen, és így szólt: " Irgalommal legeltetted hus-vér ember nyáját - bizony mondom, te fogod legeltetni az én nyájamat Izraelt."

/ Semot Rabba /

✱

" Hivatta Moset és Aharont éjjel " - Minden szolgáljához bekopogott Faraó, felkeltette és magával vitte őket. Így ment velük az éj sötétjében utcáról utcára és közben egyre kiáltozott: " Merre van Mose, hol lakik?" Végre is megtalálta Moset.

- Hamar, menjetek ki máris népem közül! - mondta Faraó.

- Talán bizony tolvajok vagyunk? felelt Mose.- Éjjel menjünk el? Istentől más parancsot kaptunk: " Senki ki ne menjen házának kapuján reggelig" - Nem is megyünk, csak majd ha nyil-tan mehetünk egész Micrajim szeme láttára.

✱

"Szólj Izrael fiaihoz, hogy induljanak "

Rabbi Eleazar ezt így magyarázta: A Szent, áldott ő, így szólt Mosehcz:

- Ideje van a gyors és ideje a lassu cselekvésnek. Fiaim most bajban vannak, előttük tenger zárja el az utat, mögöttük az üldöző ellenség. Te meg csak állsz itt és imádkozol - "Szólj Izrael fiaihoz, hadd induljanak."

/ Semot Rabba /

X

Rabbi Méir mesélte:

Mikor a tengerparton voltak, viták kerekedett a törzsek közt. Négy csoport alakult ki a vitában. Egyik úgy vélte, hogy öljkék magukat a tengerbe. Mások azt tanácsolták, hogy menjenek vissza Micrajimba. Voltak, akik úgy gondolták, hogy fogadják el a csatát a micrajimiak ellen, olyan vélemény is akadt, hogy nagy lármát kell csapni, attól majd megijednek a micrajimiak és elszaladnak.

Miközben csak álltak és tanakodtak, Nachson, Aminadov fia Juda vezetője hirtelen elhatározással elsőnek beleugrott a tengerbe. Ezzel érte el Juda törzse, hogy ővé legyen a hatalom Izrael felett

/ Szota /

X

" Izrael fiai mentek a tengerben szárazföldön " -

Ha "tengerben" hogy mehettek egyuttal "szárazföldön"? Ha viszont szárazföldön mentek, hogy beszélhetünk tengeréről? - E mondatból tehát azt következtethetjük, hogy a tenger csak akkor vált ketté, mikor a víz már a szájukig ért.

/ Semot Rabba /

X

Szukkot ünnepével kapcsolatban a Szentírás háromszor is lelkünkre köti, hogy örüljünk: " Örülj ünnepeden " " Te csak jókedvű légy " .. "Örüljete az Isten előtt hét napig..." De peszachra nem intézkedik efféle előírás. Miért? Mert peszachkor kezd élni a vetés és az ember még nem tudhatja, hogy jó lesz-e a termés vagy sem.

Más magyarázat: Mert ekkor haltak meg az egyiptomiak. Ezért van az is, hogy szukkotnak mind a hét napján elmondjuk a Hallelt, de peszachkor csak az első nap és első éjjel. A példabeszédek könyve is így írja: " Ha elbukik ellenséged ne örülj és bukásakor szived ne ujjongjon".

/ Jalkut Simoni /

Fordította: Márton Benjamin.

A KÖZÉPKORI ÉS ÚJKORI IRODALOMBÓL.

Ábrahám ibn Ezra:

Csodálkozom azon, miért kellett hatszázezer embernek félniök az üldözőktől, miért nem harcoltak életükért és gyermekei - kért. A magyarázat talán a következő: Az egyiptomiak eddig urai voltak Izraelnek. Az a nemzedék, mely kivonult Micrajimból már ifjúkorában megtanulta, hogy szenvedjen az egyiptomi elnyomástól, lelke aláztatossá vált. Hogy is harcolhattak volna ezek uraik ellen? Gyenge volt Izrael, nem ismerték a háborút. Hiszen még később is, amikor a maroknyi Amalék támadta meg őket, csak Mose imája mentette meg Izraelt a vereségtől.

Nem is lehetett erejük a honfoglaló háborúhoz sem. Csak a következő nemzedék - a pusztá nemzedéke, akik nem ismerték már a galutot, kiknek lelke egészségesen fejlődhetett, csak ők szállhattak szembe győztesen Kanaán népeivel.

X

Karlini Rabbi Slomo:

"... aki kihozta őket a micrajimi türésből" - Vagyis abból a küzdelemből, mely eltöltötte őket Micrajimban. Mert a micrajimi galut legsúlyosabb csapása az volt, hogy már képesek voltak elviselni, túrni mindent...

"Peszach, maca, keserü-gyökér" - Tulajdonképpen fordított sorrendben kellene emlegetni ezt a három szimbolumot, mert hiszen a keserűség megelőzte a kivonulást... De mégis, szándékosan ez a sorrend: Hogy megérezzük a keserü izt, ahhoz előbb bele kell kóstolnunk a macába. Csak mikor már szabadok vagyunk, akkor érezzük csak a szolgasors keserűségét.

X

"Kedves mondások"

"... azután majd kivonulnak nagy vagyonnal." - Csak mikor már kivonultak, akkor kaphatták meg a vagyont. Ha már előbb is megkapták volna, nem lett volna kedvük a kivonuláshoz...

Rabbi Henich nevében mondják: A micrajimi galutban az volt a legrosszabb, hogy már nem is érezték, hogy galutban vannak.

X

Nachum Sokolow:

Négy dologtól szabadult meg Izrael, mikor kivonult Micrajimból: Testi elnyomás, anyagi romlás, társadalmi züllés és a szellemi hanyatlás veszedelme alól. Peszach nem csupán a rabszolgaság házából való felszabadulás volt, hanem a nemzet születése. Ekkor lépett a történelem szinpadára az a nép, melynek feladatává lett, hogy kifejlessze kulturáját országában. De a megváltás napja nem csak a zsidó nép számára jött el, hanem minden nemzet és minden ország számára a nemzedékek végéig. Ebben a napban fogják látni a jövő nemzedékek szabadságlevelüket. És ezen a napon fogják törvény elé állítani mindazokat a zsarnokokat és elnyomókat, akik az Isten képmására teremtett lényektől el akarják rabolni azt a jogot, hogy lelkiismeretük szerint éljenek, gondolkodjanak és cselekedjenek. Ez a "szabadulásunk idejének" mélyebb értelme.

Peszach grandiozus eseményei és azok a jogok, melyekkel minden nemzedékben és mindenütt megajándékozta Izraelt, olyan mély nyomot hagytak a zsidó szívében, hogy még az üldözés idején is hálával és örömmel töltötte el a zsidó sziveket. Az évszázadok folyamán a sors abba a tragikomikus helyzetbe hozta őseinket, hogy akkor hozta el peszach ünnepének ajándékát, mikor kénytelenek voltak vagy megtagadni, elhagyni népüket, vagy szörnyű üldözésüket viselni. Peszach ünnepe szolgáltatott ellenségeinknek megfelelő alkalmat a barbár és abszurd vérvád kiterjesztésére. És mégis, peszach ünnepe, a remény ragyogásának szimbula maradt.

A hagada szövegét nem békés időszakban állították össze, hanem az üldözések tombolásának közepette, olyan időben, mikor az ünnep megtartása életveszélyt jelentett. Ebben az időben e szavak által forrt egybe peszach multjának hagyománya a jövő reménységével: "... hogy kivezetett bennünket szolgaságból szabadságba, bánatból örömbé, homályból a fénybe..."

✕

Berl Kaczenelson:

Peszach! Évezredekén keresztül ünnepli meg egy nép a szolgaság házából való megszabadulását. A leigázás, szerencsétlenség, inkvizíció, a gyilkosságok és pogromok útján át hordta szívében szabadságvágyát a nép... Apáról fiúra szállt nemzedékeken át a micrajimi kivonulás ügye el nem halványuló, el nem mosódó egyéni emlék gyanánt. " Minden egyes nemzedékben úgy tekintse magát az ember, mint a ő maga jött volna ki Micrajimból." A történelmi felismerésnek ennél magasabb csúcsa már el sem képzelhető. És semmiben sem olvadhatott jobban össze az egyén a közösséggel - a földkerekség távolságain és a nemzedékek mélységein át - mint ebben az ősi pedagógiai parancsban. Nem ismerek olyan irodalmi alkotást, mely jobban nevel a szolgaság megvetésére és a szabadság szeretetére, mint a micrajimi szolgaság és kivonulás elbeszélése. És nem ismerek egy régi emléket sem, mely annyira a jövő felé fordul és annyira jelképe volna jelenünknek és jövőnknek, mint a "micrajimi kivonulás emléke."

Milyen mély szabadságöszön vésődhetett bele annak a népnek szívébe, mely történelmének kapcsán ilyen fejedelmi művet tudott létrehozni és továbbadni a nemzedékek sorozatán át!

Fordította: Márton Binjamin

Széder - este.

Carry van Bruggen.

Az öreg őszhaju kortól hajlotthátu férfi lassan cammogott át az ódon berendezésű szobán. Hangja reszketett, gyengéd pillantást vetett az ágy felé és így szólt: "Sára, alszol...? alszol...? Oh, ébren vagy! Még van idő a széderig, Sára... éppen meg akarom gyújtani a lámpát... és megteríteni az asztalt... Istenem milyen borzasztó idő van... szél és eső... egy csillag sincs az égen és a fák oly vadul zugnak... tudod Sára, attól tartok, hogy rossz ez az idő Elifa profétának. Várnunk kell még egy évig, hogy elutazzunk Erec Jiszraelba. Mi van veled Sára? Csak nem fogsz szédereste sirni? Meggyújtom a lámpát és mindent elkészitek. Együtt ünnepeljük a széderestét. Most valaki azt kiáltja: "boltos." Ki van itt? Nem hallom... beszéljen hangosabban... gombot kíván...? Nem adok el gombot ezen az éjszakán... Egyáltalában semmit sem adok el ezen az éjszakán... Mert ünnep este van... Milyen ünnep, ahhoz semmi köze... Hagyjon engem békében... Hogy mikor zárom be az üzletemet, az az én dolgom... Csukja be maga után az ajtót!

Lammers Jane volt, Sára. Azt kérdezte, hogy miért nem zárom be az ajtót, ha semmit sem akarok eladni. Ha megmondtam volna, hogy ezen az éjszakán nem szabad az ajtót bezárnunk, mert a messiás jöhet, akkor ismét lett volna okuk rajtam nevetni.

Lett volna okuk, hogy az utcán rám kiabáljanak. Ezen az éjszakán azt akarom, hogy békében hagyjanak. Ne sirj, kérlek Sára. Nézd, ide ülök, hogy te jól láthass és hallhass engem. Hogy a széder estét úgy ünnepelhesd mint máskor és eleget tehess kötelezettségednek. Te tudod, hogy Rabbi Gamalich azt mondta: aki peszachkor e három szót nem mondta ki, az nem tett eleget a kötelességének: a peszachi bárány, a kovásztalan kenyér és a keserű gyökér... Csak nem alszol? Mi...? Ébren vagy...? Az orvos azt mondta nekem ma reggel... azt mondta, hogy ne ünnepeljem veled ebben a szobában a széderestét... azt mondta, hogy te nagyon gyenge vagy és ez nagyon felizgatna téged... a szíved gyenge... de ezt én nem tudom megtenni, ez elképzelhetetlen... Széder estét széder nélkül anélkül, hogy bort innánk, anélkül, hogy megtörnénk a máccát...? Hát hallgattam volna rá? Helytelenül cselekedtem? Valóban olyan gyenge vagy Sára? Nem, természetesen nem, egy zsidó asszony nem lehet olyan beteg, hogy ne hallgathassa a széderestét...

Igen, emlékszem, ez az a takaró, melyet gyermekeink az ezüstlakodalmunkra adtak. Gyermekeink nincsenek itt, de a takaró itt van... Jól van... Ma ünnep van... és már hét év elmúlt azóta, hogy a mi Danielünk a szülői ház küszöbét nem lépte át... Már megint sirsz...? Maradj nyugodtan... Az orvos azt mondta, hogy veszélyes téged felizgatni. Többet nem szólok a gyermekeinkről...

Ezt nagyon nehéz megcsinálni. Ezt csak egy asszony tudja elvégezni. A múlt évben te himezted ezt a kendőt, pedig már akkor nem tudtál járni. Ültél a hintaszékben és én mindent bekészítettem és te himezted a kendőt... igen, és... Nos kedvesem, hogy tetszik ez neked? Jól csináltam? Én mindenki nélkül tudnék élni, de nélküled nem... Neked nem szabad engem elhagyni... hallod...? soha... Ha te elmész tőlem, akkor én nem maradok ebben a házban. Az uccán fogok járni és havdala gyertyákat fogok eladni, vagy arba kanfotot. És ajtóról ajtóra járnék, képeslapokat, szappant és fésűt adnék el. És azonkívül... azok adjanak nekem kenyeret, akiknek én az egész életemen át kenyeret adtam és akkor egész életem végéig lesz mit ennem.

Dániel fiamnak nem lett volna szabad szocialistának lenni, már csak az apja miatt sem... Miattam nem lott volna szabad a dolgokat odáig fejlődni hagyni, hogy kizárják a szemináriumból, mert minden éjszakán szocialista-ülésre ment. Kizárták!... kizárták!... Mindent el tudnék felejtetni... de sosem fogom elfelejtetni, hogy Reb Josef Lehren unokája apai részről és Reb Akiba Rabbinovits ükunokája anyai részről... Egy tudós unokája... egy másik ükunokája... és kizárták a szemináriumból, mint egy betörőt... Órákon keresztül szokta nézegetni a haggadája képeit... A Vörös-tengert, a tiz csapást... a gonosz fiú és az okos fiú, az együgyű fiú és az, aki még kérdezni sem tud... Itt van a haggadája... Itt van az imakönyve... Nézd ezeket a szavakat: Jevárechecha adosem vejismerecha... az Ur áldjon meg és tartson meg téged... az Ur áldjon meg...

Boltos!... Nem, én nem megyek! Én nem akarok menni! Kiabálnak, huzzák a csengőt... Én nem akarok menni... Mit akartok? Én nem akarok most semmit eladni... Se gombokat, se cipőfüzőt, se sapkát, se pántlikát... Én most ünnepek... Csak azért jöttök ide, hogy kinozzatok engem... Hallom, hogy nevettek... ki innen! Na, végre, hogy mentek... végre, hogy mentek... Már itt volt az ideje! Elmentek, Sára... Nem hagyom elrontani az estémet... Azt akarják, hogy zárjam be az ajtót. De nekem nem szabad az ajtót bezárni. Te is így gondold, ugye Sára...? Ugye nem akarod, hogy az ajtót bezárjam? Soha életemben, életem utolsó napjáig nem lesz az ajtónk zárva a kivonulás éjszakáján. És különben is... talán... talán egyik közülük haza akar jönni, Sára... Egyik a mi gyermekeink közül... és akkor apjuk házában ajtaját zárva találják...? Miattuk sem lesz életem végéig bezárva házam ajtaja...

Itt van a keserű gyökér és a charoset. Egy kis bort tettem a charosetbe, Sára, almát, édes mandulát, barna cukrot és fahéjt... Jól Csináltam, Sára? Az elmúlt évben még te készítetted el... Emlékszel? Amikor azt mondtad Eszternek, hogy csináljon charosetet, egészen elrontotta... semmi érzéke nem volt a zsidó dolgok iránt... És most az ő gyermekei kitértek... az én lányom, Eszter... Reb Akiba ükunokája... Minden vasárnap elmegy a keresztény templomba, hogy az emberek ne tudják róla, hogy zsidó.

Sós viz. Nem szabad kiönteni... Itt van a tojás... a sült hus... a peszachi bárány... Milyen borzasztó szél és eső... Az uccákat elöntötte a víz... Hogy zugnak a fák... A pék most zárja be az üzletét az ucca tuloldalán... Igazuk van, ilyen időjárásban nem lesz vevőjük... Annál jobb, most egyedül hagynak bennünket... Itt van a torma... Sokat számítottak érte... 3 pennyt kellett fizetni érte... Tőled sose kértek ilyen sokat, Sára...

Azt hiszem, mindent elkészítettem... Majd előtted mondom előre... hallod, Sára...? Nem, ne ülj fel az ágyban... neked nyugodtan kell feküdnöd... Itt van a sült hus és a tojás... Emlékszel, hogy a kis Róza sosem tudta megérteni, hogy a tojásnak nincs vége? Mindig újra és újra elmagyaráztam neki, hogy a tojás a végtelenség szimbóluma. Itt a vége - szokta mondani, és a csucsára mutatott. Nagyon butuska volt... Mindennel félre lehetett vezetni... A jó ég tudja, hogy mivel vezette félre az a fiú, az a gazember, aki elrabolta tőlünk... Pedig felesége és gyermekei is voltak... Torma... só... édes cheroset... és keserű gyökér... Ezt a keserű gyökeret esszük, mert az egyiptomiak a mi őseink életét Egyiptomban megkeserítették" ... A mi saját életünk, amit megkeserítették... Most még a bort kell előkészítenem... Akarsz egy pohárral, Sára...? Egy pohár paleszti - nai bor, ez jól tesz majd neked... Csak nem alszol, Sára...? Csak nem alszol...? Hozzid beszélek... Hallod...? Nem magamban beszélek. Én soha sem beszélek magamban... Azt én nem bírom elviselni... Nekem kell valaki, akihez beszélhetek... Oh, felébresztettelek, kedvesem...? Felébresztettelek? Oh, bocsáss meg... Nekem kell valaki, aki engem meghallgat... Azt én nem tudnám elviselni, hogy egyedül vagyok... ha egyedül lennék, akkor el kezdenék magamban beszélni... És ha én magamban beszélnék, akkor bele örülnék... Akarsz egy pohár bort, Sára...? Nem próbálnád meg...? Na jó akkor egyedül iszom...

Na most elkezdem... Ez gyorsan ment... Egy szék és egy könyv... Egy szék magamnak és az én haggadámnak... Várj, itt van egy szék neked. Így, el is kezdtük. Én itt szoktam ülni és te ott. Így volt ez az esküvőnk után az első széder-estén... És azután... Itt van egy másik szék Józsefnek. József kedves fiú volt. Ő neki velem kellett volna maradni az üzletben... Akkor legalább itt volna ma este... Olyan jó szive volt... Nem kellett volna neki Amsterdamba menni... ez elrontotta őt... Ez elrontotta őt... Nem jók ott az emberek: Szombaton cigarettáznak... Ez volt az ő romlása... És mégis... Ha József egy másik lányt vett volna feleségül... Ha ő Hartog Beckyt vagy Koppermann Simchát vette volna feleségül... akkor nem idegenedett volna el József... Jaj, tudod Sára, Józsefnek itt kellene lennie ezen az éjszakán... Ő, a felesége és a gyermekei. Honnan tudom én, hogy a fiát felvette-e Ábrahám szövetségébe...? Talán nem is tudja József, hogy ma Széder éjszakája van... Talán valamilyen kávéházban van... vagy a színházban... Az elmúlt Rós Hasonón látta őt Hirsch a feleségével együtt egy vendéglőben... József nem tudja, hogy széder este van és, hogy öreg apja és beteg anyja van...

Itt van egy másik szék, ez Eszter részére... Eszter itt szokott mellettem ülni. Sohasem akarta a kötelességét teljesíteni. Nem tudta, hogy mi a kötelesség, nem volt becsületérzése. Tudod Sára, honnan tudom ezt én? Észrevettem a széder-estéken, ami-

kor a keserü gyökérből levágtam és körüladtam, akkor meg lehetett ismerni a jellemét. József megette, hogy nekünk kedveskedjék. Em - lékszel kedves, hogy mennyit neveltünk az arcfintorain...? Nem szere - rette, de mégis megette, hogy kedvünkben járjon. Róza megette, mert félt, játszott vele, sirt, egy félóráig tartott; míg azt a kis da - rab keserüséget lenyelte... Egy ilyen kiss darab keserüséget! És azt a nagy bánatot, amit miatta nekünk le kellett nyelnünk, az a nagy keserőség, mennyivel nagyobb, keményebb és keserűbb volt!

Na, már megint sírsz, Sara... Ön, kedvesem, oly sok bánatot okozok neked, de nem tehetek róla. Ezen az estén mind hiányoznak nekem. Még Eszter is hiányzik, pedig sohasem volt hozzánk jó. Szégyelt bennünket... Nem tudta, hogy mi a kötelesség... Nem tudta mit jelent egy tudós unokájának és egy mártir ükonokájának lenni. Szép volt... finom lány volt... És feleségül ment az első keresz - tényhez, aki őt kérte... Itt hagyott bennünket, megtagadott bennün - ket. És mégis hiányzik nekem. Róza is hiányzik nekem. Oly buta volt és mindig félt... Isten tudja hogyan fél attól az embertől... Az ég tudja, hogy micsoda életet lehet... Előtte nem kell, hogy nyitva le - gyen az ajtó... Ő sohasem fog eljönni... Ő nem mer visszajönni... Rózát megértem... De az én legfiatalabb fiam... Azt egyáltalában nem értem... Ő... az én legkisebb fiam... a legkedvesebb fiam, akinek tudósnek kellett volna lenni. Mivel már nem szükséges, hogy mártir legyen. Bátor volt, okos volt és jó.-

Itt van egy szék Dánielnek... És itt van Reb Iczig haggadája, melyből ő a manistanat szokta olvasni... Az első évben megengedtem, hogy lefordítsa. Hogy lássam, megértette-e és ő gyere - kes hangsúlyozásával mondta: miben különbözik ez az éjszaka a többi éjszakától?... Életem végéig nem fogom elfelejteni, hogy miért okoz - ta nekem ezt a szégyent.

De már sokat beszéltem olyan dolgokról, melyek elmul - tak. Nem kinozom magam tovább. Megünnepelem a széder estét. Hallod Sára...? Akarod hallani, hogyan mondom a kiddust? Tudod Sára, ketten maradtunk. Amikor elkezdtük... ketten voltunk... azután hárman vol - tunk... azután négyen... azután öten... azután hatan... amikor Dáni - el elment, ismét öten lettünk... elhagyott bennünket Róza, négyen maradtunk... azután Eszter, és már csak hárman voltunk... És most azután József se jön vissza... ismét ketten vagyunk, mint amikor el - kezdtük. Csakhogy akkor fiatalok voltunk és most öregek vagyunk. És mindazok az évek, melyek közben elteltek, tele gonddal, fájdalommal, mind hiába teltek el... Minden hiába, minden csak keserőség... Négy élő gyermekünk van és egyetlen egy se jön haza, hogy a széder estét együtt ünnepelhessük... " Jóm hasisi... Ujra itt vannak és rázzák a csengőt... El innen veletek! Nyomorultak! Honnan veszitek a jogot, hogy a saját házamban zavarjatok engem... Egyedül vagyok... öreg va - gyok... és a feleségem súlyos beteg. Megölte... Ti lesztek okozói halálának... Hagyjatok egyedül... Mi ünnepelünk most és senkit sem zavarunk. Hagyjatok el az üzletemet! Mit akartok itt? Micsoda zaj ez! Tolvajok! Tolvajok! Ellopjátok az árumat!... Na jó... vigyetek... de kérlek, menjetek már haza, hagyjatok engem... A jövő héten ismét bevásárolok... Oly borzasztó időjárás van... Esik és a szél fuj... és késő van... Menjetek, takarodjatok lefeküdni... Hagyjatok engem békén!

Nagy Isten! Ezek itt kinevettek engem! Adjátok vissza a gyermekeimet! Ti... ti vettétek el tőlem őket. Ti kizsároltátok és aláztátok meg őket, míg szégyelték, hogy zsidók. Ti tettétek engem idő előtt öreggé! Ti tettétek a feleségemet beteggé! Ne nevéssetek! Ne nevéssetek! Hagyjátok el a házamat! Itt én vagyok az ur! Széder estét akarok ünnepelni... Ki veletek! MenjeteK innen! Veszem a botomat és végig verem rajtatok!

Hála Istennek végre elmentek! Na, gyorsan vissza a széder asztalhoz... Jóm hasisi - Te jó Isten! Az Istenért...! Sára...! Sára...! Nem hallod...? Sára, szólj egy szót hozzám! Csak egy szót! Nézz rám, Sára!

Na most teljesen egyedül vagyok... egészen egyedül...

Fordította: Dr. Rácz Jenő

--- : ---

S Z É D E R E S T

Elek Alfréd

Nyiss ajtót, nyiss és engedd be a vándort,
Ki oly szomorú, mint a téli est;
Kérdéseiddel meg ne bánts, ne vádold;
Mindegy: hennét jött? Ne kutasd-keresd!
Engedd az Embert megpihenni nálad,
Hozzál be sőt s keletlen kenyeret;
Ma boldog az, ki mást még megkinálhat...
Ki tudja: sorsod holnap merre vet!

Óh, az ajtód most tárva-nyitva álljon,
S kit idefujt a márciusi szél,
Ültesd magadhoz: néki mit se fájjon,
Aki némán is oly sokat beszél.
Felejtse vele tegnapi viharját,
Mi tán még lelke mélyén háborog...
A világot most nagy szelek kavargják:
És vándorok vagyunk mind, vándorok!

Ha nem akarná: saruit se vedd le!
És van még nálad egy picinyke hely,
Hol lepihenhet elcsigázott teste,
É megalázott, fáradt porhüvely.
Barázdás arcát, óh, derítsd mosolyra,
Szelid szavak virágát hinsd felé,
Minthogyha elveszett testvéred volna,
Aki övéit, ime föllelé.

A legsúlyosabb kő is könnyű porszem,
Mit tova fuj a szörnyű forgatag;
És nincs egy talpalatnyi föld sehelsem,
Ahol Krózusnak tudhatnád magad.
Nyökörtelen fa minden földi vándor.
Ki most aléltan hozzád tántorog
Távol hegyek kegyetlen viharából...
És vándorok vagyunk mind, vándorok!

Halk suttogástól borzadt az éjjel,
sápadt fejek néztek ki szerteszéjjel,
az útra csörrentek már a tüzszők.

S vas trombitával, bosszuló haraggal,
dühös haraggal szállt a bosszúangyal
és véres lett a vértelen küszöb.

X

VISELD EGÉSZSÉGGEL

DAVID FRISCHMANN

Mesét mesélek nektek, egy szabó fiáról.

Nagyon szegény volt a szabó. A fiu még kicsi, arca mindig fehér, csak szeme izzik.

Első széder este. Az utolsó három éjjel a szabó nem feküdt le egyszer sem. Be kellett fejeznie az új ruhákat, - a város leggazdagabb emberének, fiának, vejének meg kis unokáinak ünneplő ruháit. Még a pészach előtt való nap délben is dolgozott és csak most, mikor már az esti árnyak hosszúra nyultak, csomagolta össze a ruhákat egy nagy lepedőbe, hogy elvigye a gazdájuknak.

A gazdag ember, meg fia és vejei és kis unokái felvették az új ruhájukat, úgy mentek a templomba - de a szabó nem vett fel más ruhát, csak sietve megmosta arcát és ő is elment a templomba. Kisfia sem vett fel másik ruhát, őt is csak megmosdatták és apjával együtt ő is a templomba ment.

A templom fényárban uszik, az összegyültek vidámak és gondtalanok, - a szabó mégis fáradtan, törődötten áll és bóbiskolva hallgatja a kántor hangját és néha csak a körös-körül suhogó új selyemruhák zizegését hallja. Mellette áll fia, Efrájim. Ő is hallja az új ruhák suhogását - arca nagyon fehér, csak szeme izzik.

Később, mikor a szabó szűk padlás-szobájában leül a széderhez, őt is megszállja a nyugalom. Hiszen ünnep napja van: a szobából kitakarították a szövetmaradékokat, szédertél és borospalack az asztalra készítve, piros céklalével teli hordó áll a sarokban - és a "királynő" a "király" jobbján ül.

A gyermek kérdez - fehér arca kipirul, izzó szeme homályosodik. Nem szokta meg a gyermek az imakönyv betűit.

Az apa felel: történetet mesél a rabszolgákról... És mesél rabbikról, akik addig szédereztek együtt, míg rájuk nem virradt a reggeli ima ideje. - Efrájim a gyermek, hallgatja, de nem ért egy szót sem.

Egyszerre csak félbeszakítja apját és újból kérdez - de ez az új kérdés nem az imakönyvből való kérdés volt:

"Apám! Miért nem mondták nekem is "viseld egészséggel"?"

Mind a gyerekek, akik ott voltak a templomban, azt mondták egymásnak, "viseld egészséggel", csak nekem nem mondták. . .

Arca megint nagyon fehér, szeme megint nagyon izzik.

A szabó dadogva felel... - De az első pillanatban nem tudta, mit is feleljen. A felelet nem volt benne az imakönyvben. De kis idő múlva már tudta, hogy mit feleljen:

- Fiam, akinek nincs új ruhája, annak nem mondják azt, hogy "viseld egészséggel".

Amióta Efrájim a világon van, még soha sem volt új ruhája.

Felemeli szemét az imakönyvről, szeme már nem is szem, hanem égő fáklya - és amint feltekint, látja, hogy anyja szemében könnyek ragyognak.

- Ha Isten is úgy akarja, jövő évre - válaszolja anyja - jövő évben pészachkor neked is lesz új ruhád.

Anyja homlokán csókolja.

II.

De jövő évben pészachkor sem volt még Efrájimnak új ruhája. Csókot - azt tudott adni neki az anyja. De nem új ruhát.

Az utána következő évben sem és a többi következő években sem volt még Efrájimnak új ruhája. Mert bizony vannak olyan emberek a földön, akiknek soha sincsen új ruhájuk.

Efrájim egyre azt kérdezte: miért? Miért nincs nekem új ruhám?

Mikor a chéderben látta, hogy a gyermekeken olyan ruha van, ami tegnap, tegnapelőtt, sem azelőtt nem volt rajtuk - nem irigyelte őket, csak fájt a szive.

Csak egyszer volt boldog - egy éjszaka. De mikor felébredt álmából, sirt. Anyja megkérdezte, mi van vele. Ő meg elmesélte, hogy éppen most jöttek hozzá a többi fiúk, mindegyik megtapogatta ruháját, mert új ruhája volt és mindegyik azt mondta neki "viseld egészséggel! Viseld egészséggel". Ujjongott benne a lélek örömeiben - most még sincs neki semmije.

Anyja ezt mondta: bizonyára ruhát látott a gyermek álmában!

A gyermek nőtt, növekedett, tíz éves lett, tizenkettő, inas lett egy szabónál - de új ruhája még sem volt.

A szabó verte, a szabó felesége sem kimélte, a segéddek pedig belecsiptek rongyai alól kilátszó, meztelen bőrébe. De mindez nem fájt neki. Csak mikor tűt, cérnát vett kezébe, hogy új ruhát varrjon, akkor fájt a szive. A ruha szurta eleven húst, nem a tű - ilyenkor arca nagyon fehér volt és szeme nagyon izzott, fülében egyre az visszhangzott "viseld egészséggel".

Mikor a szabó elküldte, hogy vigye haza az új ruhákat a gazdagokhoz, olyankor meglátta a gazdagok lakásának csillogó

pompáját. Ha ilyenkor hazament szűk otthonába, munkájára és szegénységére gondolt és egyre osak az járt a fejében, hogy nekik vannak új ruháik, de neki - nincsen.

Hát mit vétett, hogy nincs új ruhája !

III.

Tizenhat éves lett a fiú, tizennyolc éves - de még sohasem mondták neki: "viseld egészséggel".

Arca nagyon fehér volt, néha köhögés tört elő a melléből, vért is köpött - de szeme izzott, mint a parázs.

Izzott benne a lélek is, égő lelkében csak egy nagy vágy élt. Vágyódás e két szó után: "viseld egészséggel".

Miért? Miért csak ő ilyen szegény. Más embereknek miért van sok új ruhája, neki meg egy se.

Már szinte mániája lett az új ruha.

Mást sem csinált, csak arról az új ruháról beszélt, ami lesz neki.

Mindenki előtt hangoztatta azt a nézetét, hogy eljön még az idő, amikor mindig új ruhája lesz minden, de minden embernek.

Eljön még az idő, amikor majd mindenkinek mondják, hogy: "viseld egészséggel."

De ez az idő nem jött el - más jött helyette.

Beteggen fekszik a kórházi ágyon.

Köhögése egyre erősebb, a vér perceként át ömlik torkából. Csak fekszik és ábrándozik. Szeme távolból új ruhát lát, füle a távolból hangot hall: "viseld egészséggel".

Eleinte minden délben odajött ágyához az orvos - most már nem. Egészen bizonyos, hogy rövidesen felkelhet, elhagyhatja a kórházat és akkor megkezdődhetik új élete az új ruhával.

De ereje napról-napra fogy, toroka rekedt, nyelve száraz, szeme izzik.

Szeme kissé becsukódik és sodálatos látomást lát: angyalok jönnek le, kis angyalok, nagy angyalok, ezernyi angyal, annyi, hogy meg sem lehet számolni őket, csaknem tele van velük az egész terem. Fel és szállnak az angyalok, fel és szállnak, csatogtatják szárnyaikat, egyszerre csak új ruhák vannak a kezükben, csupa fehér ruha, és füle kellemes dalt hall, véget nem érő dalt: "Viseld egészséggel! Viseld egészséggel! Viseld egészséggel!"

Aztán hirtelen egy fekete angyal...

----- :::: -----

Még aznap el is temették, új fehér ruhákban. De azt, hogy "viseld egészséggel" már nem hallhatta.

Hát ez az a mese, amit el akartam mondani a szabó fiúról, aki soha életében nem érte meg, hogy új ruhát vegyen magára.

Szerző: David Frischman

PEŠZACH A GALUTBAN.

Talán nem is igaz, hogy volt idő, mikor ez az ünnep oly vidám napokat hozott nekem. Lelkem vágyódott utána. Visszafojtott lélegzettel és égő arccal várt rá a gyermek a hosszú téli napokon. Milyen páratlan kedvesség és milyen páratlan báj ömlött el rajta, még ma sem tudom magamnak megmagyarázni. Talán benne látta a tavasz kezdetét? Ugy hiszem, nem. Csak azt az egyet tudom, hogy ez az ünnep a többiek közt mintegy az énekek énekét jelentette nekem. Ha a hét felhős, homályos, borongós napjainak koronája szombat napja volt, akkor pészach az egész év lomha, borongós, csigalassu napjainak volt a koronája - valamiféle szombatok szombatja, melyet áhitó reszketéssel várt a gyermek szive, mely után vágyódott és amelyről álmódott. Purimtól kezdve lehelletem forróbb, én magam napról-napra türelmetlenebb lettem. Mikor már nagyszombat is elérkezett, még az éjszakákat is álmatlanul töltöttem. A kovásos ételek eltakarítása után lázas veritek öntött el. Végre hát elérkezett. Ma este van pészach. Ez hát a széder, a pcharak, a hagada, ez itt a király, a királynő és a királyfiak. A család tagjai: apa, anya, gyermekek. Már itt van a vendégsereg, ezüst gyertyatartók ragyognak az asztalon, meg kétkaru menóra, a mennyezet közepéről lógó csillár fényárba borítja a szobát, suhognak az új ruhák, a szemek csillognak-ragyognak, az ajtó tárva-nyitva, a pohár tele, Élijáhu próféta láthatatlanul belép... Hej, jóságos Isten! Hol van most ez a pészach? Hol van gyermekkorom naiv jámborsága.

Most, ha beköszönt niszán hava, szívem a félelemtől és aggodástól remeg. Most már tudom, amit akkor még nem tudtam. Ezért, ha pészach ránk virrad, csak egy imát tudok rebegni: "Világ Ura, add, hogy ez az ünnep békében muljon el felettünk oly gyorsan, ahogy csak lehet. Talán gunyosan mosolyogtok azon, hogy félek? Hiszen zsidó vagyok. Nem pészachtól félek, hanem a pászkától, nem attól a kis vörösbortól, amit meg kell majd innom, hanem a vörös rágalomtól... Nem ismerem még egy ünnepet, amely annyi borzalmat, csapást és szerencsétlenséget hozott ránk, mint ez az ünnep. Micrájim, galut és a mai galut - biztos vagyok benne, hogy ez a galut ott csak annyi volt, a mi korunk galutjához képest, mint egy csepp víz a tengerhez képest. Egy dologban minden esetre jobb soruk volt, mint nekünk: Még nem volt pészachjuk, tehát nem kellett félniök a vérvádtól.

Ha niszán beköszönt, szívem remegni kezd. Új pogrom lesz? Melyik gyerek fog hirtelen eltűnni? Lesz-e új vérvád? Melyik zsidó pincéjében, vagy kemencéjében fognak hirtelen új, odacsempészett holttestet "felfedezni"? Világ Ura, ez a zsidó, Beilis, aki most a kievi börtönben ül, a múlt évben még odahaza ünnepelte a szédert és nem is sejtette, hogy egy évre rá börtönbe csukják, mert azt mondják róla, hogy embert evett. És én magam, vajjon tudhatom-e mi vár rám, mi lesz velem jövőre ilyenkor. Vajjon biztosabban érezhetem magam annál a szerencsétlennél? Vagy te, kedves olvasóm,

biztosabban érzed magad? Meglehet, hogy míg te nyugodtan ülsz itt, valahol a Káspi tó mögött, egy kis Isten háta mögötti falucskában található egy kis holttestet. Akkor aztán hiába bizonygatsz, hogy soha életedben nem jártál azon a vidéken, hogy soha életedben még csak el sem hagytad szülővárosodat, lakóhelyedet, mindez mit sem segít rajtad, ha éppen téled találnák számonkérni az ártatlan vért. Büszkén ülök az asztalnál az ünnep estéjén, szabadságomat, a galutból való felszabadulásomat ünneplem, baloldalamra támaszkodom a szabadság jeléül, kinyitom az ajtót a szabadság jeléül - de ki tudja, hogy éppen ezen a nyitott ajtón nem rendőrcsapat jön-e be a házba, hogy végigkutassa padlásomat, pincémet, kemencémet, hogy végül is a mestergerenda alatt megtalálja, amit keres. Ki tudná megszámlálni azoknak a zsidóknak a sorát, akiket így vittek a széder asztaltól egyenest a börtönbe? Ki tudja azoknak az áldozatoknak a számát, amit még ez az ünnep meg fog követelni tőlünk?

Lapozgatunk a történelem könyveiben és mikor az inkvizíció vádjainak, szörnyűségeinek és borzalmainak fejezetéhez érünk, akkor csóváljuk a fejünket és nem hiszünk. Pedig végeredményben mindez a középkorban történt, tehát ez események értéke, a fény, a kultúra és a találmányok korának eseményeihez viszonyítva egészen elenyészik. De mi lesz majd évszázadok múlva, mikor a jövő nemzedékek fognak a régi krónikákban lapozgatni és azt olvassák majd, hogy az 1912. évben, abban az évben, mikor Ototskin "aeroplánjával" felrepült az égbe, akkor még akadtak emberek a földön, akik fantáziájukat arra pazarolták, hogy maguknál gyengébb emberekre ráfogják, hogy embervért ettek? Mondjátok, amit akartok, de ennél sokkal jobb lett volna, ha az inkvizícióval foglalkoznak!

És most jönnek a jó emberek és jót tesznek velem: Tiltakozó iratokat írnak a vérvád ellen - ezzel eleget is tettek kötelességüknek!... "Ezennel tanúsítjuk és sajátkezű aláírásunkkal erősítjük, hogy ezek és ezek nem ettek embervért!" Hát eddig jutottunk. Ide jutott az emberi becsület, a felvilágosodás, a kultúra és a találmányok századában. Bizonyítványt kell kérnie arról, hogy nem evett embervért sem reggelire, sem ebédre, sem vacsorára!

Mikor ma leülök a széderhez, keserű és szomorú gondolatok rajzanak körülöttem. Bocsássatok meg, hogy nem tudok vidámabbakat mondani...

----- :: -----

A CSODATEVŐ.

Egy volhyniai városkában megjelent egyszer egy csodatevő.

Annak ellenére, hogy nem sokkal Peszach előtt érkezett, amikor minden embert Izraelben gondok terhelik, jövetele nagy hatással volt a kisváros lakosaira. Rejtélyes ember! Ron - gyokba volt öltözve, de öreg, gyűrött cylinder a fején! Zsidó arc, orrán Isten képmása lebeg - de szakálla borotvált! És utazási igazolványa sincs, senki sem látta, senki sem látta, hogy megkóstolt volna valamit, sem kósert, sem fréflit - nem eszik semmit!

Kérdezik tőle: Honnan ?

S ő feleli: Párizsból.

- Hová ?

- Londonba !

- Egy volhyniai kisvároson keresztül?

- Tévelygek, kőberolok!

A látszat után itélve gyalog ment.

Nem jött imádkozni a minjanba, még "Sabbat hagadol"-hoz sem. Mikor utána futnak és magyarázatot kérnek, unszolják és körülveszik - hirtelen eltűnik, mintha elnyelte volna a föld, -és előtűnik újra, amint másodszor megy át a piacon.

Közben kibérelt magának egy nagy és széles termet, hogy csodákat mutasson be az összegyűlt közönségnek. Egész természetfölötti, ember nem látta csodákat.

Ugy nyeli a parazsat, mint a krumplit és a szájából mindenféle selyem-szallagokat húz ki mindenféle színben és olyan hosszúakat, mint a galut maga. A lábbelijéből pulykák párcsait dobja ki és a pulykák akkorák, mint a borjak. Élnek és futkosnak a földön és kiabálnak: " Holdér, holdér!" Azután rázza lábát és lépései nyomán aranyakat kapar ki, valóságos aranyakat, egy teli tál aranyat! Tetszésük jeléül tapsolnak, ő fütyül, mire kalácsok és sütemények kezdenek röpködni a levegőben, mint a madarak! Utána körbe ugrálnak, vagy tomboló táncot járnak! Másodszor fütyül - erre minden eltűnik; egy szempillantás - és semmi sincs. Nincs sütemény, nincs kalács, nincsenek pulykák, nincsenek szallagok, nincs semmi!

Pedig mindnyájan tudják, hogy a "gonosz"-nak is van ereje és képessége. A varázslók szorultságukban ennél nagyobb csodákat mutatnak - egyszerűen varázslatos dolgokat! Akkor miért csodálkoznak? Azon, hogy ő maga szegény és koldus? Egy ember, aki aranyakat kapar ki a talpa alól és nincs miből fizetnie házbért a ven -

A szomszédasszonyok látják, hogy a dolog nincsen rendjén, elmondják férjeiknek és a férfiak elszaladnak a rabbihoz: lehet ez?

A rabbi meghallgatja, sóhajtozik, fejét hol jobbra, hol balra ingatja, sokáig gondolkozik és végül azt feleli, hogy Chajim-Jona nagy tudója a Tórának, Istenfő ember és ha van hite, hát van...

Mindennek vége van. Rifka-Beilának már gyertyája sincs.

Eljött az éjjel, az ünnep szent éjjele. Chajim-Jona kijön a templomból és hazafelé tart. Minden ablak az ünnep örömetől fényes, csak az ő lakása sötét. Olyan a háza, mint a gyászoló a vőlegények között, mint a vak a látók között. De Chajim-Jona nem esik kétségbe: ha a jó Isten akarja, még fog Peszaohot csinálni! Chajim-Jona hazaérkezik és örömmel szól: "Jó ünnepet!" - de senki sem felel. Még egyszer megismétli legkedvesebb hangján: "Jó ünnepet neked Rifka-Beila!" - Egy sötét sarokból könnyes hangon felel Rifka-Beila: "Jó ünnepet és jó évet!" - szemei égő parázként izzanak a sötétből. A férfi közeledik hozzá, lehajol és odasugja neki: "Rifka-Beila, nagyszerű nap van ma, kivonulás Miorájimból - szabadság.... érted asszony, ma nem szabad gyászolni, de nem ám, hát mit gyászolsz, ha a jó Isten nem akarta, hogy legyen nálunk széder - fogadjuk szeretettel, menjünk és töltsük az ünnepet másoknál, az ajtók nyitva vannak. A zsidók most együtt ülnek és fennhangon mondják: Kol dichfin jété vójéchol... Ez annyit jelent: mindenki, aki éhes, jöjjön, egyék és lakják jól... Gyere hát galambocskám, tedd a kendődet a fejedre és menjünk, kopogjunk egy szomszédnak az ablakán.

Rifka-Beila mindig úgy tesz, ahogy férje akarja. Teljes erejével tartja magát vissza, hogy sirva ne fakadjon. Reszkető kézzel találja meg és teszi fejére szakadt kendőjét... Menni akarnak - és éppen abban a pillanatban kívülről nyitják az ajtót, egy ember jön, ott áll a küszöbön és így szól:

- Jó ünnepet!

- Jó ünnepet! - feleli a házaspár, de a sötétben nem látnak semmit.

Az az ember bejön a szobába.

- Nálatok akarok ünnepelni - mondja.

Chajim-Jona felel:

- Nincs nálunk széder... a jó Isten nem akarta...

Levaz félbeszakítja:

- Semmiség, a széder velem van!

- És a sötétben ülünk? - az asszony nem tudott uralkodni magán és felsóhajtott.

- Na nem éppen! - felelt az idegőn - legyen világosság!

A szoba közepére állt és így szólt:

- Hókusz pókusz! - úgy látszik a varázslók nyelvén beszélt.

A szoba belsejében két ezüst gyertyatartó vált láthatóvá, benne égő gyertyák. A házaspár a gyertyák fényénél vehette

szemügyre az idegent. A "csodatevő" volt az. Csak ámulnak, bámulnak, de egy hang sem jött ki torkukból. Rifka-Beila megragadta férjének kezét és úgy álltak mind a ketten tágranyilt szemmel, tátott szájjal... A "csodatevő" pedig a szégyenkezve sarokban álló asztal felé fordult és így szólt:

- Terülj-terülj asztalkám és gyere, állj a szoba közepére!

És ime, a mennyezetről hófehér terítő száll alá és betakarja az asztalt. A betakart asztal kimozdul a helyéről, a szoba közepére megy. A levegőben álló gyertyatartók alá. Mikor az asztal megáll, a gyertyatartók rászálltak és megálltak a szélén.

-Persze - mondja a "csodatevő" - a párnák még hiányzanak a lakomához!

Rákacsintott a három székre, melyek a szoba három sarkában álltak, a székek megmozdultak és az asztal három oldalára álltak. Aztán rájukparancsolt, hogy dagadjanak meg, erre ágyakká dagadtak.

"Párna rátok!" - A mennyezetről hófehér párnák estek az ágyakra.

És mégegyszer hókusz-pókusz. Erre ott volt az asztalon a széder tál, minden kellékével. Aztán a maca, borosüvegek és poharak, minden, ami csak kell, még aranyszínű papírra kötött hagdák is.

- Hát viz a mosdáshoz van-e? - kérdezte a "csodatevő" mert vizet is tudok én hozni.

Csak akkor tért magához a csodálkozó pár. Rifka-Beila Chájim-Jona fülébe sugta:

- Szabad ?

Minthogy Chájim-Jona ingadozott és nem felelt, Rifka-Beila azt tanácsolta, hogy menjen a rabbihoz és őt kérdezze meg.

Chájim-Jona úgy vélekedett, hogy nem meri az asszonyt egyedül hagyni a "csodatevővel". Ezért jobb volna, ha Rifka-Beila menne el a rabbihoz. De az asszony úgy gondolta, hogy a rabbi nem fog hinni egy balga nőnek. Azt fogja mondani, hogy az asszony belebolondult a nélkülözésbe.

Es minthogy nincs más megoldás, ketten együtt szaladnak a rabbihoz és ott hagyják a "csodatevőt" a széderral együtt, amit készített.

A rabbi hallgatja, csodálkozik, gondolkodik, erre - arra ingatja fejét, végül így szól:

- Törvényeink értelmében a varázslat szemfényvesztés, amely semmire sem jó. Ezért ezt tegyétek: menjetek haza és ha a maca eltörik a kezetekben, a bor beömlik a poharakba és a párnákat meg is lehet fogni, akkor ez nem varázslat, hanem isteni csoda és akkor fel szabad használni...

Igy szólt a rabbi. A házaspár szívdobogva ment haza. A "csodatevő" eltűnt. De a széder helyén maradt. Megfogják a párnákat, -hát valódiak, a bor is beömlik a poharakba, a maca is eltörik kezükben. Ekkor megértették, hogy a csodatevő alakjában a Tisbi/Elizáhu próféta/ jelent meg nekik és ünnepüknek úgy örülhettek, mint egész Izrael.

Fordította: Márton E. János

A Puszta utolsó halottjai

Chajim Nachman Bialik.

"Serkenj fel sivatag kébora! - hagyd a barbár
pusztákat! Hosszu ut és hosszú-hosszu harc vár.

A puszták tétovája, vak vándor, nincs tovább!
Óriás, tágas utak szalagja fut alád.

Negyven nagy éven által a hegyek közt bolyongva,
Hatszáz ezer halottat takartunk a homokba.

Elhultak szolgáserban. Emlékükért a könny
ne hulljon, ha ne keljen! Lépj át tetejükön!

Csak hadi rohadjanak, s velük a rongy tarisznya,
melyet még Egyiptom akasztott vállainkra.

Álmodjanak csak izos hagymákat odalent,
s husos fazekat hozzá, nagyot, tömjéntelent.

A keselyű s a morá szél maholnap pörbeszállnak
hullájáért a pusztá utolsó halottjainak.

Most mosdik, im, először. Nap, vidám és szilaj
sugárzuhatagokban egy izmos ifju faj!

Egy nemzedék először ujong fel mámorában,
megittasulva, Szent Nap, fényeid záporában!

Serkenj hát, ós bolygó! Hagyd a sivatagot!
Csak csöndben! Semmi lárma! Halkal haladjatok!

Az alvó pusztá népét fel ne riassa talpad,
lépteid lágy echoját tennen szivedben hallgasd.

Ügyelj, ha szived dobban, mert Isten izen abban!
Menj, új országba lépsz má! Indulj hát, szabadabban!

Nem, ott nem égi mannat, nem fürj husát nyeled -
munkád komor gyümölcsét, robotos kenyeret.

Nem, nem mennyborította pusztai sátrat építsz -
más sátrakat lakol majd, másfajta házat építsz.

E bus pusztán kívül lesz még lakozni más,
szebb országa az Urnak, szellős és óriás.

A sivatag üvöltő és kopár terein túl,
egy szebb világra hull a nap aránya. Indulj!"

Nebo aranyormán szörnyű harci angyal,
Jozsua, Nun fia, áll, a bakó nap
fénye veri, s roppant seregéhez
zugó ajkai szólnak.

Nyilként tovaszáll az erős, a dacos hang,
lobban a szó, mint tüzes fáklya-jel,
s a puszta kietlen tere utána-
kondul ijesztőn: Hódíts Izrael!

Lent a szabad nép - ifju oroszlán,
roppant tábor, parti fővény -
ájtatosan, némán a fejekre
ledörge hangra fülel.

S már zendül a kürt: Indulj! A Vezér is
Nebo csucsáról ime leszáll.
S Izrael nem indul? A hegy előtt
görnyedve, szótlan mire vár?

Mit sajnál még itt ezen a pusztán?
Mire néz sóvár szemmel a völgybe?
Mért e halk sirás? Miért e könnyek?
Mit keres Nebo ormai közt fenn?

Mózes, aki meghalt, őt keresik.
S a tenger nép, mint egyetlen ember,
az Isteni Férfi előtt szerelemmel,
hü Pásztora előtt térdre esik.

Fordította: Kardos László.

SZOLGA SZABADULJ TŐL!

David Frischmann novellája nyomán.

Előadás egy színben.

A nézőtéren sötét van. Lassanként megvilágosodik a függöny. Zeneszó hallatszik, melynek dallama pusztai vidékhez készíti elő a nézőket. Elnyújtott dallam.

A függöny fölmege.

A nézők előtt sivatagi táj jelenik meg: sárga homok, kék ég. Oldalt magányos szikla. Mellette sárgásfehér vadnövények. A színpad háttérében, a hátsó függönyre hegyek vannak rajzolva. A hegyek lábánál felvert sátrak. Éjszaka. Tompa fény. Távolból tevecsenegő csilingelése hallatszik. Egy pillanatra sakálordítás, utána keselyüvíjjogás. Halk, elnyújtott dallam. Egy ór megy át a színpadon, teljes fegyverzetben: nyilak és íjj. Lassan reggeledik! a fény erősödése/ ismét tevecsenegő csilingelése. Ezuttal a tevék gurgulázó hangja is hallatszik. Hirtelen harsona és két dob. Az ór megreszket és gyanakodva figyel. A harsona ismét megszólal. Az egyik

sátorból női fej néz ki és az őrfelé fordul.

- Asszony: Elnyujtott hangon/ Hal-lot-tad ?
Őr : Hal-lot-tam!
/Még néhány fej jelenik meg a sátrakban. Minden arc rémületet mutat/
Egyik: Mi tör-tént?
Őr: Nem tu-dom!
Másik: Mi ez a lárma?
Őr: Harsona és dob hangját hallottuk.
Harmadik: A-ma-lé-ki-ták?
Első: Mi van? ... Mi van? ... Mi van? ...
Második: Mi történt? ... Mi történt? ... Mi történt? ...
Harmadik: Mi ez a lárma... Mi ez a lárma...
Negyedik: Miért van ilyen zaj?
Ötödik: Meg akarnak támadni bennünket?! ... Megtámadni...
Hatodik: Elcáfán, Uziél fia ... Elcáfán...
Hetedik: Sátránál kell összegyülekezni ... Összegyülekezni.
Nyolcadik: Elcáfánt megtámadni... Elcáfánt...
Kilencedik: Izrael népe Elcáfánhoz... A nép...
Tizedik: Kinek a sátra előtt?
/A szervezett zavar még tart egy ideig. Néha még erősödik is, a rendező belátása szerint. A zürzavar azáltal csillapodik le, hogy egy hírnök jön futva, nehezen lélegzik és kihirdeti:/
A hírnök: Csend! Csendben legyetek! Miért lármaztok mindannyian? Ide gyertek hozzám és halljátok.
/Szereplők félkörben, a hírnök köré sereglenek/
Első: Közel vannak a támadók?
Második: Fel vannak fegyverkezve a vadak?
Harmadik: Jismaeliták vagy midjaniták?
Negyedik: A végsőkig fogunk harcolni.
A hírnök: Csend! Nem vad törzs. Jó hirt hozok.
Mindnyájan: /-Örömmel/ Ah! ...
Első: Beszélj, hadd halljunk!
Hírnök: Eppen hat éve, amikor a Vörös tengeren átment...
Mindannyian: Kicsoda?
Hírnök: Elcáfán Uziél fia. Akkor vett magának egy héber rabszolgát, Jerákámot, Racham fiát. Most fel akarja szabadítani, mert elérkezett a hetedik év.
/A hírnök elszalad, hogy másoknak is kihirdesse a táborban a jó hirt. A színpalak mögül hallatszik hangja/
Első asszony: /Lelkesedéssel/ Sza-bad-ság!
Második asszony: /örömmel/ Fel-sza-ba-du-lás!
Harmadik: /Hevesen gesztikulál/ Szol-gál-jon hat évig, aztán bocsásd szabadon.
Negyedik: /csatlakozik az előbbihez és megismétli/ Héber szolga? Hat évig szolgáljon, de a hetedikben/ parancsoló hangon/ menj! Menj szabadon! Szolga, menj szabadon! Menj !!!
Asszony: /Ujjongva/ Ha egyedül jött, egyedül menjen, ha feleséges ember, felesége is menjen vele.
Első: /énekel, a többiek is vele/ Menj szolga szabadon.
Mindannyian: Menj, menj szabadon.

Első: Menj, szolga, szabadon!

Mindannyian: Menj, menj szabadon!

/ A szereplők táncra perdülnek. A zongorán- dob kíséretében olyan táncdallamot játszanak, melynek első része a szolgaságot, a második pedig a felszabadulásba való átmenetet jelzi. /

A szereplők még a szabadság táncát táncolják, a hírnök ismét beszalad és elfuló lélekzettel hirdeti:

Hírnök: A szolga megmakacsolta magát.

Mindannyian: A szolga?!

Hírnök: Nem... akar... szabadon menni! Egyre azt hajtogatja: "Nem megyek szabadon!"

/A hallgatók között elkeseredett kiáltások hangzanak.

Első: /Habzó szájjal/ Szol-ga, rab-szol-ga fi-a!

Második: !Foga között dühösen sziszeg/ Esz-te-len!

Harmadik: Örült.

Negyedik: Szolgák szolgája.

Ötödik: Gyalázatos szolga!

Hírnök: A szolga belekapaszkodik urának sátrába és nincs az az emberi erő, amely el tudja onnan mozditani.

Egy vitéz: Nincs az az emberi erő? / nekigyürkőzik, barátai felé fordul/ Utánam !

/Mindannyian utána mennek a szinpad bal oldala felé, a zongora akkordjainak ritmusára. A szereplők egy része a szinpad szélén marad, szemüket a távolba meresztik, lábujjhegyre emelkednek. Távolról jövők hangjai hallatszanak. /

Hangok: Szolgák szolgája! Gyalázatos! Menj szabadon! Menj szolga szabadon!

Első futó: Közelednek !

Második futó: Jönnék! / Nagy gyülekezet jelenik meg. A szinpad jobb oldalán helyezkednek el, arccal bal felé fordulva, szemüket ugyan arra meresztik.

Első: /az első sorból izgatottan/ A ko-hé-nek.

Második: /a hátamögött állóknak jelenti sugva/ A ko-hé-nek.

Harmadik: A kohének.

Mindannyian: /elégedetten, nem kórusban/ A kohének.

/A szinpadon négy kohén jelenik meg. Lassu ünnepélyességgel lépkednek, a szinpad baloldalán helyezkednek el. Lépteiket zongora kíséri. /

Első: / figyel, aztán megszólal/ Elcáfán fia.

Második: Elcáfán Uziél fia.

Mindnyájan: /elégedetten, nem kórusban/ Elcáfán Uziél fia.

/Elcáfán megjelenik. Lassan lépked, egész alakja tiszteletet parancsol, bizonyos távolságra a papoktól megáll/

Első: /megvető arcfintorral/ A szol-ga.

Második: /szintén arcfintorral/ A szol-ga.

Harmadik: /megvetően/ A szolga.

Mindnyájan: / undorodva/ A szol-ga.

/A szolga megjelenik. Görnyedt hát. Egész lényét alázatot fejez ki. Arca nevet, de félelmetkeltően. Apró lépésekkel jön a zongora ritmusa szerint. A vitéz vállánál megragadja és kis távolságra Elcáfán elé állítja. /

- Elcáfán: /Kissé a szolga felé fordul/ Jerákám! Nem mondanád meg, miért nem akarsz szabadon menni?
- A szolga/
Elcáfán: /mézes-mázos, hízelt hangon/ Sze-re-tem Uramat!
De hiszen én nem szerettelek! Hiszen megvetett voltál a sátramban, leköptünk és nem takarékoskodtunk a veréssel. Nap mint nap üldöztünk és gyaláztunk és most egyszerre csak azt mondod / a szolga hanghordozását utánozza/ sze-re-tem uramat. /Tudod te, hogy mit beszélsz?
- A szolga: /hizelegve/ Szeretem uramat, feleségemet és gyermekeimet.
- Első a hallgatók közül: /elkeseredetten/ Hiszen hazudsz!
- Második: Üres fecsegés, ahogyan már te szoktad.
- Harmadik: Mindannyian jól tudjuk, hogy a feleségedet utáltad és gyermekeiddel sosem törődteél.
- Negyedik: Hiszen a juhászok utálták rád nem egyszer.
- Ötödik: /meghajlottan közeledik a szolgálhoz és könyörög/ Hát nem sokkal jobb neked, ha véget vész ennek az üres locsogásnak és szabadon mész?
- Első: /Mintha irgalomért esedezne/ Menj!
- Második: /könyörög/ Menj!
- Harmadik: Menj szabadon!
- Mindnyájan: /nem kórusban/ Menj szolga szabadon!
- A szolga: Sze-re-tem uramat. Hej, hogy szeretem az uramat. Nem élet az élet az uram nélkül...
- /A tömeg soraiból izgatott hangok hallatszanak. Néha-nyan előre ugranak és elkeseredetten kiáltoznak/
Szo-o-o-lga! Szo-o-o-olga fia! Hazugságot beszélsz.
Szolgák szolgálja. Most találtad ki az egészet.
Gyalázat rád. Ezért a sok hazugságért!
Gyalázatos szolga!
Ronda szolga!
- /A tömeg dühösen kiáltoz. Megint "szervezett" zürzavar. Mindegyik többször is megismétli a maga mondását: "Szolga, szolga fia" Szolgák szolgálja, stb./
- Első kohén: /felemeli kezét csillapítóan/ Hagyjátok őt.
- Öreg kohén: /nyugodtan/ Jerákám, Ráchám fia! A tan úgy parancsolja: ha évig szolgálj és a hetedikben menj szabadon.
- Harmadik kohén: Jerákám! Az ember azért született, hogy szabad legyen, nem pedig urak szolgálja. Még ha az ur olyan nemes és jószívű is, mint Isten angyala.
- A szolga: Nem! Nem megyek szabadon! Szeretem az...
- Elcáfán: /emelt hangon/ Jerákám! Még egyet mondok. Nem fogsz magad menni. Veled adom feleségedet és gyermekeidet is! Mě-é-ész?
- A szolga: Ne-e-em! ... Mit nekem a szabadság? Mit kezdjek a szabadsággal? Nem megyek!!
- /Ismét megszervezett zürzavar. A tömegeből szitkozódó és gyalázkodó kiáltások hangzanak mindegyik a maga szavait ismételve: "Gyalázat rád". Gyalázatos szolga" stb.
- Első kohén: /csillapítóan emeli fel a kezét/ Hagyjátok őt/Nyugod- Ezek a szavak az utolsó szavak. Többé senkit sem engedek beszélni. Most már csak a törvény rendelkezésének teszünk eleget. Küldjétek elő két tanút.

- Öreg kohén: /A tömegből kiválik két tanu, a kohénok elé áll,
/Feiveszi fehér kabátját és papi palástját/
Elcáfán, Uziél fia, Lévi házából, Kehát nemzetségéből.
Itt van ez az alávaló szolgád, Jerákám, Ráchám fia,
akit akkor vásároltál, mikor átvonultál a Vörös ten-
geren. Hat éven át volt szolgád és a hetedikben in-
gyen fel akartad szabadítani. De Jerákám szolga meg-
tagadta a felszabadulást /hagyományosan éneklő papi
hangon/ Ta-nu az e-gész gyü-le-le-ke-zet. És tanu ez a
kettő is, akik itt állnak előtttem. Te pedig Elcáfán,
tisztá vagy Izrael és Isten előtt.
- Negyedik kohán: Elcáfán Uziél fia. Vedd ezt az árt /átad Elcáfán-
nak egy árt/ és vedd alávaló szolgádat is / a szol-
gát Elcáfán elé löki/ vidd oda sátrád ajtófélfájá-
hoz és szegezd oda jobb fülét az ajtófélfához.
- Harmadik kohén: Odaszögezve legyen az ajtófélfához három nap és
három éjjel. És minden férfi és minden asszony, aki
elmegy előtte, köpje szemközt.
- A tömeg: /gunyolódó hangon, a fogak közt sziszegve/ Hej...
gyalázatos... alávaló.
- A szolga felesége: /A szolga felesége és gyermekei körülveszik Jerákámot
/könyörögve/ Jerákám! Könyörülj, irgalmazz nekem,
feleségednek és gyermekeidnek. Menj szabadon!
- A szolga gyermekei: /csaknem sirva/ Apa, apa! Menj szabadon!
- A tömeg: /szánakozva/ Menj, menj szabadon!... Menj, menj sza-
badon!...
- A szolga felesége: Jerákám, jobb szabadon élni, mint szolganak len-
ni!
- A szolga gyermekei: Menj apa, menj szabadon!...
- Mindannyian: Menj, menj szabadon! ...
- Hosszu szünet.
- A szolga: /kiegyenesedik, felemeli fejét, családjára néz, halk
hangon megszólal/ Jó ! Gyermekeim kedvéért...
- Mindannyian: /ujjongó örömmel/ Hah...
- /A zene szól. A szereplők lassan táncba fogózkod-
nak. Mindannyian egy hosszú sorba, kezeiket feleme-
lik és kimennek./

F ü g g ö n y .

Fordította: Dr. Márton Binjamin.

EREC JISZRAEL.

... de a tengeren ötven féle volt a csapás.

Isriél Karlebach.

Peszach. 1929. Az őrzés éjszakája. Terített asztal. Párnák a székeken. Ünneplő ruhák. Égő gyertyák. Bor vidítja az ember szívét. Ragyogó gyermek-szemek. Szánk dallal teli.

Látniok kell bennünket. Kell, hogy lássanak. Egészen bizonyos. Most bizonyára ott állnak a fedélzeten, szemüket városunk utcáira szegzik, kerületünk házainak tetejére. Jól látják, hogy most fejeztük be az esti imádságot. Látják a párokat, az apákat és fiaikat, amint kimért léptekkel hazafelé tartanak, lassan, ünnepélyesen. Látják és érzik, hogy most kiürülnek az utcák, eloszendesednek a terek, az autók egyre jobban fogynak. Elképzelik magukban, hogy most ülünk a széderhez. Bizonyos, hogy látják az ablakokból előtörő ragyogó fényeket. És ha visszafojtják lélekzetüket és jól odafigyelnek, még dalainkat is meghallják. Mert mekkora az egész távolság? Egy kilométer, vagy talán még ennél is kevesebb. A moló végén horgonyoznak, semmiképpen sem messzebb, mint egy kilométerre.

El akarom kezdeni: "... aki sükséget szenved, jöjjon és egyék..." Nem birom. Lehalkitom a hangomat, hogy ők ne hallják. Aki sükséget szenved - jöjjon? - Rendörök állnak a horgony előtt. Vigyáznak, hogy ne jöjjenek, ne jöhessenek...

Közel-távoli testvérek! Közel-távoli nővérek! Törvénytelen, illegális bevándorlók, tizével, zászával, üldözöttek, eltiportak, kik ma reggel érkeztek országunk partjaihoz - én föl akarok kelni, felmenni a tetőre és szólni hozzátok, ott a kikitőben, fennhangon akarok szólni, világot akarok renetni kiáltással. Aki sükséget szenved, jöjjon! Jöjjetek! Karjainkat kitárjuk felétek, szívünk titeket vár, az asztal megterítve, a szék elkészítve - gyertek, üljetek le, tartsatok velünk!

De nem szólok, nem kiáltok. Suttogok, dadogok, hebeggek. Mert a rendör ott áll köztem és köztetek.

X

Ott, a fedélzeten most bizonyára ül egy öreg zsidó és a lagada szakaszait mondja. Könyv nélkül mondja. Nincsen könyve. Hisz mi je is van neki? Mindent otthon hagyott, a fenevadak közt.

Bizonyára deszkákon ül. Nem készithet magának széket a széderhez. Hisz mi je is van neki? Hogy megtarthassa a támaszkodva ülés parancsát, valamelyik sarokban halmozódó hajókötelekre támaszkodik. Kemény a kötél, nyom, dörzsöl. A test meg gyenge, tetőtől talpig alig van rajta ép hely, cstorcsapások sebei, bilincsek okozta daganatok, genny és vér, amit le nem mostak, be nem kentek, he nem kötöztek. Az uti viszontagságok csak szaporították a sebeket, a betegséget, éhséget és szomjuságot.

Ott ül az öreg zsidó a deszkákon és köteleken és eszébe jutnak a peszachi széderesték városában, otthonában, asztalánál, körülötte gyermekei és unokái, előtte ezüst és arany-poharak, fényözön, gazdagság és tisztelet. Olyan volt ő, mint a király, felesége a királynő, szabadok, fejedelmek gyermekei...

Megáll ez az öreg zsidó annál a fejezetnél, amit most én is olvasok. Kezébe vesz egy pászkadarabot, a szegénység kenyerét, idegeneknek ezt az ajándékát, kezébe veszi és ezt mondja:

"... Ma itt, de jövőre Izrael országában..."

Arra gondol, hogyan, milyen dallammal, milyen lelkesedéssel és vággyal mondta mindig e szavakat. Hogy képzelte el magában: Jön majd a nap, mikor a szolgaságból szabadságba vonul. Jön a nap, mikor kézenfogja feleségét, fiait, leányait, veszi mindenét, amije van és felmegy Izrael országába. Majd felvirrad egy reggel, a hajó fedélzetén fog állni és előtte, mintha tenyerén lenne, feltárulnak Erec kapui. Látni fogja, szive ujjong, szeme megtelik az öröm könnyeivel. Körülötte zsidók nagy tömege fog állni. Mindannyian örülnek, vidának, egymás kezét fogják, kart karba öltének, az előirt táncot táncolják. Még az ég is vigadni fog, hegyek, völgyek tapsolnak hozzá. A világ csak jó lesz akkor, dallal és ujjongással lesz tele a világ.

"Most" - az öreg zsidó úgy méregeti a szavakat, mintha aranyérmeket számlálna - "most itt..."

Az ég beborul a feje fölött.

X

A mi asztalunknál összerezzen a gyermek. Má nistáná? Miben különbözik? - kérdezi. Miben különbözik ez a sötét éjszaka a többi éjszakától? Milyen különös, milyen furcsa ez a világ, ez a nemzedék, ez az év! Mi történt az emberekkel, hogy vadállatokká váltak, mi lett ezekből az emberekből, hogy hallgat bennük a lelkiismeret? Mi történt velük, hogy el tudják nézni öregek és gyenge gyermekek elképzelhetetlen szenvedését a tengeren uszó koporsókban?

A gyermek válaszra vár. Egy olyan gyermek, mint ő, van ott bezárva a móló szélén. Egy olyan gyermek, mint ő, sir most ott, sóhajtot és vádol és kiált: Má nistáná, miben különbözik? Miben különbözünk mi minden más embertől, az én anyám minden más Isten-teremtményétől, az én apám minden más asszony szülöttjétől? Miben különbözik?

"Rabszolgák voltunk", gyermekek, rabszolgák... Szolgák szolgái, a mezsei vad foga elé dobva és nincs könyörület. Hajók bolyonganak a tenger közepén, mert az országok kivetettek minket magukból. Hajók keresik az utat a tenger közepén és nincs előttük part, nincs cél és nincs remény. Hajók bolyonganak a tenger közepén, körülöttük fal a víz, az emberi faj kegyetlenségének vasfala. Nincs menedék.

A hajókon éhezés és szomjuság, Micrajim minden betegség, járványa. Egy szép napon kiszakadtak az emberek házaikból. Minden vagyonukat elrabolták, bilincsbe verve, tömegével

vitték őket a koncentrációs táborokba. Kard mögöttük és hátukon ostor csattog, a pusztító utálat, az emberek söpredéke dolgoztatja őket kegyetlenül. Onnan hozták, kergették őket, marhavagonokban szállították a hegyes határokra. Bolyongtak, tévelyegtek, egy részük megőrült, egy részük meghalt. Végül elérkeztek egy Isten háta mögötti kikötővárosba, rozzant bárkára ültek, azon zsufolódtak kenyér nélkül, víz nélkül, alvóhely nélkül, hetekig, hosszú hetekig bolyongtak viharokon és zivatarokon át, szenvedve és gyötrődve, emberi roncsok, testek, lélek nélkül, összetörve, emberi formájukból kivetkőztetve míg - megérkeztek országuk, hazájuk, honuk partjaihoz.

Ahol megfordultak ezek az emberek, amerre jártak, sehol nem találkoztak a törvénnyel. Minden törvény nélkül ment, mintha sohasem lett volna a világon igazság és jog, sem törvény, sem bíró. De itt, végre a Szent Országban, megint találkoztak a törvénnyel. Itt van törvény és van bíró. Itt megszűnt a gazdátlan világ rendetlensége. Itt rend van.

Rend, jog és törvény, mely megparancsolja, hogy lefogják a tisztas öregeket és gyenge gyermekeket és elevenen lökjék őket vissza a tengerbe...

X

Megdöntjük poharunkat és kiloccsantunk pár cseppet. Minden micrájimi csapásért egy cseppet. A gyermek megkérdezi: Miért? Elmeséljük neki, hogy az egyiptomiak szenvedése miatt nem teljes a mi örömünk sem. Ellenségeink fájdalma miatt mi is kisebbitjük örömünket. A gyermek csodálkozik: Hiszen az egyiptomiak rossz emberek voltak, megérdemelt büntetésüket nyerték el csupán? Elmeséljük neki: Mikor az egyiptomiak a Vörös tengerbe fulladtak, az angyalok örömdalt akartak énekelni. De a Szent, áldott Ő, félbeszakította őket és így szólt: Kezem alkotása a tengerbe vész - és ti még örömdalt dalolnátok? Hiszen ők is emberek - élő emberek!

A gyermek bólint a fejével. A gyermek megérti. De a gyarmatügyi miniszter felnőtt és ő nem érti.

Fojtott hangon folytatjuk. Olyan suttogva, ahogy a halállal küzködő beteg házában beszélnek. Mintha a hajó, a hétszáz élőhalott koporsója a szomszéd szobában volna.

Ugy tűnt, mintha minden ellenük volna. Ők lettek gondolataink középpontja, minden dolog csak a hozzájuk való viszonyban kapja meg fontosságát és értékét. Azt mondjuk: "Micrájimbantiz csapás, de a tengeren ötven csapás sujtotta őket". Mintha egész világosan élveznénk a testünkön, hogy így is van. Minden, ami ott érte őket, a táborokban, mikor rosszul bántak velük, gyötörték őket és nehéz munkát raktak rájuk - csak annyi, mint a hagyma héjja, azokkal a testi és lelki gyötrelmekkel szemben, amiket itt szenvednek el, ezen az éjszakán, menedékük országának partjain, a tengeren.

Folytatjuk a hagada olvasását. Azt a vélenényt olvassuk, hogy a tengeren kétszázötven csapás érte őket - érezzük, hogy neki is igaza van. Sokszorosa annak, ami ott érte őket, történt velük itt. Sokkal, de sokkal nagyobb a csalódás. Sokkal kegyetlenebb az elkergetés, mert ez a haza partjainál történt.

És azt is érezzük, hogy ha azt a poklot, amin ott mentek keresztül, talán még el lehet képzelni - de ennek az éjszakának a gyötrelmei túllépnek minden határt. Erre már nincs is szó a szánkban.

Csendben fejezzük be a vacsorát. A hús, a hal nem ízlett ma. Szégyeljük magunkat azok előtt az éhes fedélzeti emberek előtt. Ugy tűnik, mintha minden falat, minden korty eltávolítana bennünket tőlük, szakadékot nyitna közöttünk.

Merev mozdulattal töltjük meg a harmadik poharat. Kinyitjuk az ajtót. Mintha csak arra fordulna a kikötő felé, tárnulna, mutatná a fedélzet foglyaihoz vezető utat. Könnyű szél fúj onnan, üzenet tőlük - hozzánk.

Felkelünk és ezt mondjuk: "Zudítsd haragodat a népekre..."

És ekkor, csak ekkor tűnt úgy, mintha azok a távoli-közeli, ott a halálhajón nagyon közel lennének hozzánk. Akkor, csak akkor tűnt úgy, mintha ők is velünk lennének...

"...Mert elemésztette Jákobot és lakhelyét elpusztította... Zudítsd rájuk haragodat..."

Ugy tűnt, mintha onnan, a tenger felől, visszhang érkezne. A hangok összeolvadnak, egybefonódnak. Ott is állnak és az a kiáltás kiszakad és száll, előtör és száll felfelé...

"...És érje el őket büntetésed. Üldözd őket haraggal és pusztítsd el őket..."

Nagy a hang. Bolygó hajók tizeiről érkezik, ezernyi koporsóból, tizezernyi börtönből, százezernyi elfuló torokból, milliányi betömött szájból, a föld minden sarkából, hetven országból. Tüzlángokat hasogat a hang, megtölti az egész világot.

A szél erősödik. Kis híjja, hogy eloltja a gyertyákat asztalunkon. A tenger felől jön. Mintha a tenger is csatlakoznék az örök sóhajhoz, mintha minden vize és hulláma fellázadna a gyalázatos teher ellen, a bolygó hajók ellen, melyekkel megterhelték gonosz emberek...

/Jeruzsálem, 1940/
Fordította: Márton Binjamin.

Jeruzsálem gyűjtekezésében.

Dr. Roth Emil haggadáijából.

Ha valaki meg akarja ismerni a világ négy tájának sokfajta zsidó népszokását, menjen el a szent városba. Képviselek van ott minden ország, minden vidék, minden szokás. Az ünnep tiszteletére, különösen a keleti törzsek, felveszik régi viseletüket. A bokharaiak arany és ezüst díszekkel pompáznak; csupa szín és tarkaság a ruhájuk... jemeniták szegényesebbek; nincsenek drágaságuk, annál nagyobb tiszteletben tartják náluk a tisztaságot.

Azok, akik a Szentföldön végleg letelepedtek, az ottani szokás szerint csak az első este tartanak szédert. Akik azonban mint látogatók tartózkodnak az országban, kötelesek a második estét is megtartani.

Ötven-hatvan évvel ezelőtt csak egy pászkasütő kemence volt Jeruzsálemben. A Kólél udvarán állott, az örmények utcájában. A pászkasütést már sővát hónapjában elkezdték. Nyüzgött az udvar, amikor megindult az ünnepélyes sütés és tisztogatni kezdtek a sütéshez való szerszámokat. Az ünnepet megelőző délután csak a férfiak sütöttek. Mindenki ünnepi ruhában volt, a munka közben pedig Hallélt énekelték. Így készült a szédertálhoz való három pászka. Hagyományos szokás, hogy minden szegénynek adtak belőle. A pászkához való búzát is maguk a zsidók csépelelték: ekkor még nem voltak meg az új zsidó mezőgazdasági telepek.

Ugyancsak az ünnep előtti délután volt a nagy felvonulás a Nyugati falhoz, a sralmak falához. A Mincha-ima után, ha már áldozni nem tudtak, elmondták a róla szóló bibliai fejezetet. A fehér ruhának, a kitlinek, viseletét Jeruzsálemben nem ismerik.

A jeruzsálemi szöfárdok hagyománya szerint a széder rendezője kezébe vesz egy botot, ráakasztja a kendőbe csávart pászkát és fel-s alá jár a szobában. A többiek megkérdezik: Honnan jössz? - Micrájimból. - És hová tartasz? - Jeruzsálembé. - Az ünnepen Jeruzsálem egész zsidó lakossága körüljárja a város falát, amint a zsoltárban írva van: Járjátok körül Ciont!

Az ünnep kimenetelekor a szöfárdok zöld ágakkal egymásra ütnek és azt mondják: "Adjon neked Isten az ég harmatából, bőséges gabonát és mustot". A közeli falvak arabjai már ismerik ezt a szokást és egy-egy darab pászkaért hozzák a zöld ágakat.

A marokkói zsidók Jeruzsálem városának legszegényebbei. A Nyugati fal közelében laknak. Legnagyobb részük koldus. Egy udvarban lakik mind a tizenhárom család, szűk kis pincehelyiségben. A széderen azonban minden ragyog. A falak frissen meszelve. Szegényes petróleumlámpa körül ülnek. Sok köztük a vak: ruhájuk agyonfoltozott, de tiszta. Most olyanok, mintha királyfiak volnának. Ott ülnek a kopott pamlagokon és bánatosan énekelnek. A Haggádá mondása közben felemelik a szédertálat és mindenkinek a feje fölé többször körbe forgatják, mint mifelénk a Káppará szertartásnál a szárnyasokat.

A mai Eres Jisraél.

A gáluttól való megszabadulás és az új ország építésének hangulata sok forradalmi újítást hozott a héber szellemben. A legnagyobb kérdések közé tartozott, hogyan ünnepeljenek, hogyan lehet eljutni a gettótól a földhöz. Egyesek új ünnepeket akartak

kialakítani. Tanácsot kértek a nagy héber költőtől, Bialiktól, hogyan lehetne a kornak megfelelő ünnepeket teremteni. Bialik ezt válaszolta:

- "Ünnepeket nem lehet kitalálni. Már Jerobeám király is megkísérelte, de neki sem sikerült. Lehet a formán, a stiluson egy kicsit igazítani, de a semmiből nem lehet valamit teremteni. Az ünnepek a közösség szellemi alkotásai, kialakításukban sokféle erő vesz részt: hit és hagyomány, természet és történelem, művészet és még sok más. Amint nem lehet rendelésre, utasításra vagy parancsra jó költeményt írni, úgy nem lehet ünnepet, vagy ünnepi rendet egyszerű kívánságra kitalálni. Az igazi ünneplés a szívből fakad és a szellem szentsége által kerül a világba. Ha pedig ez utóbbi hiányzik, mit segíthet a jó tanács? Csak ezt mondhatom: Tartsátok meg apáitok ünnepét, tegyetek hozzá valamit a magatok ereje, izlése és körülményei szerint. Hagyjátok a sok okoskodást! Őseink soha sem unták meg szombatjaikat és ünnepeiket, pedig egész életükben egyformán tartották meg azokat. Mindig találtak benne valami új értelmet, új serkentést. Hogy miért? Mert fiatalos lélek volt bennük és az ünnepi áldás lelkükbe költözött. Akik az ünnepben semmi értelmet sem látnak, azoknak a lelke üres, bensejükben csak köznapiasság van. Ezeken pedig nem lehet segíteni."

Bialik tanácsát meghallgatták az ereci fiatalok. Így alakult ki lassan az óneg-sábbát is. Az ünnepi Haggádához "kiegészítőseket" adtak ki a falusi telepek. Ilyen például a Kibbuc Rodges vagy a Kövucát Schiller Haggadá-füzete. A régi szövegek mellé újak sorakoznak.

Elmondják Ezékiel 20. fejezetéből: "Abban az időben es küvel ígértem meg nekik, hogy kivezetem őket Egyiptom országából és elvezetem abba a tejjel-mézszel folyó országba, melyet kiszemeltem számukra, amely az országok gyöngye. Ekkor meghagytam nekik: mindenki dobja el undokságait szeméi előtt, Egyiptom bálványaival ne fertőztessék meg magukat, én vagyok az Örökkévaló Istenük. De ők engedetlenek és nem akartak hallgatni reám... Amit pedig terveztek az semmiképpen sem fog bekövetkezni. Ti azt mondogatjátok: legyünk olyanok, mint a többi nemzet, mint az országok családjai, imádjunk fát és követ. Életemre mondom, így mond az Úr, az Örökkévaló, bizony erős kézzel és kinyújtott karral, mérgen kitöltésével uralkodom fölöttetek. Kivezetlek benneteket a népek közül, egybegyűjtelek benne teket az országokból, ahova elszéledtetek."

Felolvassanak történelmi emlékeket, Spanyolországról, az 1903-as kisenevi eseményekről. Sorra kerül Brennernek, a Jaffában hősi halált halt munkásirónak idézete: "Szolgák voltunk minden nemzetekben szerte a világban. Szétszóródva pusztultunk a galut sötétségében... de most felkeltünk, hogy levessük magunkról az igát és új földet, új eget szerezzünk magunknak, erős kézzel és hűséges karral. Megujítjuk a szövetséget ezzel a földdel, a fákkal! Még hosszú út áll előttünk." Nem hiányozhatik természetesen Bialik költeménye sem. "... pusztá utolsó hálottai"-ról. Azt mondja benne a költő, hogy mint régen, most is van egy nemzeték, amely tulságosan megszokta az igát. Mi vagyunk a szolgaság utolsó nemzetéke és egyben az új megváltás kezdete.

Azok, akik a Szentföldön végleg letelepedtek, az ottani szokás szerint csak az első este tartanak szédert. Akik azonban mint látogatók tartózkodnak az országban, kötelesek a második estét is megtartani.

Ötven-hatvan évvel ezelőtt csak egy pászkasütő kemence volt Jeruzsálemben. A Kólél udvarán állott, az örmények utcájában. A pászkasütést már sővát hónapjában elkezdték. Nyüzgött az udvar, amikor megindult az ünnepélyes sütés és tisztogatni kezdték a sütéshez való szerszámokat. Az ünnepet megelőző délután csak a férfiak sütöttek. Mindenki ünnepi ruhában volt, a munka közben pedig Hallélt énekeltek. Így készült a szédertálhoz való három pászka. Hagyományos szokás, hogy minden szegénynek adtak belőle. A pászkához való búzát is maguk a zsidók csépelelték: ekkor még nem voltak meg az új zsidó mezőgazdasági telepek.

Ugyancsak az ünnep előtti délután volt a nagy felvonulás a Nyugati falhoz, a siralmak falához. A Mincha-ima után, ha már áldozni nem tudtak, elmondták a róla szóló bibliai fejezetet. A fehér ruhának, a kitlinek, viseletét Jeruzsálemben nem ismerik.

A jeruzsálemi szöfárdok hagyománya szerint a széder rendezője kezébe vesz egy botot, ráakasztja a kendőbe csavart pászkát és fel- s alá jár a szobában. A többiek megkérdezik: Honnan jössz? - Micrájimból. - És hová tartasz? - Jeruzsálembé. - Az ünnepen Jeruzsálem egész zsidó lakossága körüljárja a város falát, amint a zsoltárban írva van: Járjátok körül Ciont!

Az ünnep kimenetelekor a szöfárdok zöld ágakkal egymásra ütnek és azt mondják: "Adjon neked Isten az ég harmatából, bőséges gabonát és mustot". A közeli falvak arabjai már ismerik ezt a szokást és egy-egy darab pászkaért hozzák a zöld ágakat.

A marokkói zsidók Jeruzsálem városának legszegényebbe-
jei. A Nyugati fal közelében laknak. Legnagyobb részük koldus. Egy udvarban lakik mind a tizenhárom család, szűk kis pincehelyiségben. A széderen azonban minden ragyog. A falak frissen meszelve. Szegényes petróleumlámpa körül ülnek. Sok köztük a vak: ruhájuk agyonfoltozott, de tiszta. Most olyanok, mintha királyfiak volnának. Ott ülnek a kopott pamlagokon és bánatosan énekelnek. A Haggádá mondása közben felemelik a szédertálat és mindenkinek a feje fölé többször körbe forgatják, mint mifelénk a Káppará szertartásnál a szárnyasokat.

A mai Eres Jiszraél.

A galuttól való megszabadulás és az új ország építésének hangulata sok forradalmi ujitást hozott a héber szellemben. A legnagyobb kérdések közé tartozott, hogyan ünnepeljenek, hogyan lehet eljutni a gettótól a földhöz. Egyesek új ünnepeket akartak

Az egyik telep széderén ezt is mondják: "Indulj, menj Micrajimba a szerencsétlen elnyomottakhoz, mind a sóhajtozókhoz és üldözöttekhez, mondd meg nekik, hogy szolgák ők, - de nem értenek meg téged. Mondd meg nekik, hogy szerencsétlenek, - ők azonban nem tudják... Váltsd meg őket, hogy csuszó-mászókból emberek legyenek, az emberekből nép és a göröngyökből ország váljék".

Elhangzik Lámdán megzenésített verse is a "Lánc"-ról: "Nem szakadt el még a lánc, folytatódik még a lánc, apától gyermekekig, tüzhelytől, tüzhelyig. Valamikor úgy járták a táncot őseink, hogy egyik kezükkel átfogták a másik vállát, a másikkal a Tórát szoritották magukhoz. Közben lecsukták szemüket és járták az örökkévalóság körtáncát. Jól tudták, ha kinyitják szemüket, megnyilik alattuk a mélység és belezuhannak. Így haladunk mi is, egyik kézzel a barátot fogjuk, a másikkal a Könyvet. Soha meg nem állunk",

PIZZACH-INTI GALUD

Salom Alechem.

1.

Az első száműzetés rendelete.

- Hála legyen a jó Istennek, hogy végre békében tul -
estünk purim ünnepén, most tehát erőt gyűjthetünk ahhoz, hogy bátran
készülődjünk peszách ünnepnapjaira, amelyek csak jót hoznának ránk!

Anyám beszélt így magában, miközben a nappali sarkait
vizsgálta, erre-arra tipegett és helyet keresett magának, mint a
tyúk mikor érzi, hogy ideje van tojását lerakni. Nem sok nap telt
bele és nappali szobánkban megjelent egy rakás szalma, a szalmára
két fehér fadarabot helyeztek, a fadarabokra pedig fehéresen csillo-
gó uj hordót állítottak. A hordót vastag, de fehér és nagyon tiszta
vászonkendő borította. Engem pedig apámmal együtt előhívtak, azután
figyelmeztettek és a legkomolyabban intettek százszor meg még egy -
szer, hogy eszembe ne jusson ehhez a hordóhoz közeledni, de még csak
távolról se pillantgassak rá - hanem még a szivemből is távolítsak
el minden bűnös gondolatot arról, hogy csak látni is kívánjam! Való-
ban mindjárt a figyelmeztetés után a nappali szoba ajtaja bezárult
előttünk és mind a ketten, én és apám száműzetésre ítéltünk. A
rendelet úgy szólt, hogy jó és szerencsés órában erről a szent helyről
távoznunk kell és még azt is kikötötték, hogy peszáchig még cipőnk
csücske sem fogja érinteni a nappali szobát.

Ettől kezdve nagyot nőtt előttem a nappali szoba be -
cse. Uj fény sugárzott onnan, csodás fény, mely bűvös kötelékekkel
huzta maga felé a szívemet és egy percnyi nyugtot sem hagyott nekem.
Lelkem arra vágyott, hogy éppen a nappali előtt álljak meg, távolról
figyeljem, hacsak szaglászni és nézelődni tudok is! Így állottam órák
hosszatt az ajtó külső oldalán, kezemben a reggelivel - olajjal meg -
kent kenyérrel. Csak áltam szememet legeltettem és élveztem házunk
tágas világos nappaliját, a vöröslő küszöböt szemléltem, mely akácfá-
ból készült. Akácfából, melyből hegedüket is készítenek. A három lá-
bon álló kerek asztalt is néztem, a ragyogó félkör alakúra vágott
csillárt, a pompás és tarka "kelet-táblát", melyet maga apám még ak-
kor rajzolt, amikor, mint mondja esküvőre váró völegény volt. Hej de
szép volt ez a "kelet-tábla" ! Boldog az a szem, mely látta azokat a
fura állatokat, a kicsinyeket meg a nagyokat, a különféle madarakat,
melyek jobb és baloldalt fenn és lenn voltak rárajzolva. Volt ott
medve és oroszlán, róka és macska, párduc és tigris, sas és strucc,
páva és pulyka, sófár és menőre, etreg, Dávid-pajzs közepü tál, bimbó
és virág, ágak és levelek, számtalan kör és vonal és pontok, sok pont
erre, arra szétszórva olyan sok, mint tenger fővénye. Nehéz volt el -

képzelné, hogy asszony szülötte csinálta mindezt!" Nagyszerű ember az én apám, - gondolom magamban - mindenkinél nagyszerűbb! Nincs még egy olyan ember, mint az én apám!"

- A jó dolgod menjen el, te Izraél gyálgatója! Kovászossal közeledtél az ajtóhoz - te Isten tagadó! - a tűz meg ne égessen!

Igy szid engem anyám, megrágadja fülemet két öfőm ujjával, megragadja és úgy visz az apám elé.

- Nesze meked, most örökj a drágafátos fiadnak! Kovászossal a kezébe jött ránézni a peszách cibéréshordóra!

Apám olyan arcot vág, mintha szörnyen meg volna rendülve a szörnyű tettetől, rosszakóan csóválja fejét, nyelve pörög:

- C... c... valóban így történt, haszontalan kölöky, szülei szégyene.

De mikor anyám elfordul, valami reszkető mosoly felét látok apám ajkain. De akkor anyám hirtelen visszafordul és a mosoly máris eltűnt, szigorúság jött a helyébe. Apám kézenfog, leültet a székre a jobbján és a legkomolyabban ráparancsol, hogy rá ne nézzek többé a nappaliban álló új hordóra - Nem szabad ezt meg-
tennem!

Még messziről sem?

De apám már nem hallgat rám. Ül, szeme a könyvbe mélyed, csendesen tanul. Én pedig megint odalopózok és titkon, lábujjhegyen az ajtóhoz lépek, bepillantok a hasadékon át és feltáru-
rul előttem a minden jóval tele Éden kertje: rengeteg új fazék, fe-
hár tálak, kis kancsók vannak a padlón és husvágó bárd. Fehér desz-
ka a hus kisózására, két koszorú hagyma lóg a falon és disziti a
szobát. Minden kész van peszách tiszteletére, peszách tiszteletére,
peszách tiszteletére!...

2.

Botlásból, botlásba.

- Talán na helyesnek találjátok, akkor most fáradja-
tok ki innen és menjetek át a könyvekkel együtt a nagyobbik szobába.

Anyám mondja ezt. Fehér ruha van rajta, fehér kendő a fején, egyik kezében hosszú rud, a másikban meg új tollsöprű. A-
nyám felfele néz és úgy vizsgálja a mennyezetet, mint valami szak-
értő mérnök.

- Szosz! Hova bujtál a kefével? Stress lányom, gyer-
re elő.

Szozsi hajadon, házuk szolgálója szintén fehér ron-
gyot kötött a fejére, most előjön rejtekhelyéről, egyik kezében ned-
ves kefe, a másikban fehér anyaggal teli kancsó. A két nő olyan, mint
halotti ruhába öltözött óriások, akik most jöttek elő sírjukból. A-
nyám parancsol, Szozsi meg nekiáll és a nedves kefét végighuzza a
mennyezetten, egyszer erre, egyszer arra. Mind a ketten izgatottak és
mérgesek, mint a méhek nyári délelőtt.

De nem engedték ám, hogy sokáig álljak, szemléljem és élvezzem ezt a nagyszerű látványt. A nők először gyengéden beszélnek hozzám és úgy akarnak meggyőzni arról, hogy nem ez az én helyem. Nem itt van a magamfajta fiúnak a helye, nem illő dolog összefonakarral állni és úgy nézni az asszonyok munkáját, hogy hogyan meszezik a házat peszách tiszteltére. De aztán megváltoztatják hangjukat és szigoruan kezdenek beszélni, hangjuk egyre erősödik:

- Halljad csak te naszontalan rossz kölyök! Takarodj ám innen, mert még megjáród!

Miközben beszél, anyám megfogja a kezemet és megmutatja azt a helyet ahova menjek. De nekem semmi kedvem sincs ahhoz a helyhez. Oldalra húzódok, hogy anyám elől megmeneküljek, erre Szosiba botlom. Szoszi megragadja a kezemet és egykedvűen odébbpenderit: " Micsoda dolog ez itt lábatlankodni?"

- Takarodj innen, eredj az apádhoz! - mondja anyám eltaszit magától Szoszi felé. Szoszi is megfog és visszalök anyámhoz: " Nyavalyás ördögfióka ez nem gyerek!"

- Hogy semmi baja se történjék! mondja anyám és jól oldalbavág. Szoszi egy marék fehér anyagot vág a képembe kiegészítésképen. Végre is ész nélkül menekülők előlük, berontok apám szobájába és sirvafakadok.

Apám abbahagyja a tanulást, vigasztal, jó dolgokat ígérget, térdére ültet, aztán megint elmélyed a könyvébe.

3.

A szobából, a kamrába.

- Becsánatot kérek nagyságos, ur! A nagyságos asszony szigoruan meghagyta, hogy fáradjanak át innen a kis szobába.

Szoszi hajadon mondja ezt apámnak, miközben bejött a szobába. Alakja, mint valami kísértet: sáros, agyaggal bekenve titkos szerszámai a kezében. Mi sietve adjuk át a helyünket és könyvekkel együtt átmegyünk a nagy szobából a kis szobába. Persze a kis szoba alig nagyobb egy babaszemnél. Csak egy kis ágy van benne, amelyben éjszakánként két ember alszik. Az egyik én vagyok, a másik pedig - semmi rosszra ne gondoljatek - Szoszi hajadon. Tudnotok kell ugyanis, hogy Szoszi hajadon rokonunk, anyám családjából val, már évek óta szolgál a házunkban. Még meg sem látam a napvilágot, azt mondja, mikor már hozzánk jött lakni. Születésem óta ő dajkált engem, azt mondja. Kárjaiban tartott, azt mondja. Ha ő nem lett volna nekem - azt mondja - ki tudja mi lett volna belőlem azóta. Mert minden baj - azt mondja - minden betegség, csapás és nyavalya rajtam volt. De ő, ő és senki más, mellettem állt - azt mondja - vigyáztott rám, mint szem fényére és minden bajból kimentett. És most azt mondja - rosszal fizetek a jóért, kővel dobom vissza. Egyszóval nem érdemelnél meg egy jókora pofont?

Igy fejezi be Szoszi szavainak áradatát és jól oldalbaszít és a nagyobb nyomaték kedvéért megragadja hajam szélét és megráz mint a lulávot. És csodálatos dolog, még soha senki sem til-

takozott és senki sem akadályozta meg őt ebben a dologban. Sem apám, sem anyám - egyikük sem állt mellém, hogy megvédjen Szoszi fenyegetéstől. Azt tett Szoszi velem, amit akart, mintha Szoszi fia volnék, nem pedig apámé és anyámé.

A kis szobában behuzódom egy sarokba, leülök a földre és onnan nézem apámat, hogy mit csinál. Látom hogyan dörzsöli kezével a homlokát, szakállá szélét rágja, lassan bólogat és időnként könnyed hosszú sóhaj fakad belőle. " Tehá-á-át ".... De egyszerre csak megjelenik Szoszi minden szerszámával együtt és azt kéri, hogy fáradjunk át egy más helyre.

- Hova mehetünk még? kérdezi apám döbbenetesen.

- Mit tudom én hová? - mondja Szoszi, megáll a szoba közepén, kezében a nedves kefével.

- Az élelmiszerszobába! A kamrába! - mondja anyám, betör hozzánk a szobába hosszú rudjával és uj tollsöprűjével, olyan, mint a fegyveres ellenség, aki betör a várba teljes fegyverzetével.

A kamrában most nagy a hideg, akár csak egy romépületben.- Próbál az apám irgalomért könyörögni.

- Fél a hidegtől!- mondja anyám bosszusan.

- Attól tart, hogy kirázza a hideg peszach estéjén!- teszi hozzá Szoszi szintén bosszusan és nekiáll, hogy végigmesezelve nedves keféjével a száraz falakat. Kénytelenek vagyunk feladni a tisztességet, vesszük a könyveket és kimenekülünk a kis szobából, mintha csak veszély elől menekülnénk és átmegyünk a kamrába. Még a csontunk is didereg a hidegtől. Nem tudom jó-e ez a hely az apámnak, hogy itt tanulmányozza a könyveit. A kamra csak egy kis homályos és szűk szobácska, alig van annyi hely benne, hogy két ember úgy álljon bele, hogy orruk ne ütődjék egymásba. De én jól tudom, hogy számomra valóságos Edenkert ez a hely. Képzeljétek csak el, hány polcra lehet itt felmászni. Apám ugyan nem engedi, hogy felmásszam - mert hátha leesem és összetöröm csontjaimat. De ki hallgat rá és ki vet ügyet szavaira? Alig fordult el apám és mélyed bele könyvébe, már fönn is voltam az első polcon, onnan a másdikon, a másodikról a harmadikon.

- Kukuriku ! - mondtam hangosan, mint a kakas a háztetőn, meg akartam mutatni apámnak bátor vitézségemet. Kukorékolás közben felemeltem a fejemet és jó alaposan belevertem a mennyezetbe. Fogaim összekoccantak, szemem szikrázott. Apám felijedt és kétségbeesetten felkiáltott. Elsőnek Szoszi rontott be rémülten, utána anyám tolongott és mind a ketten jobbról balról pofonokkal akarták kiengesztelni büneimet.

- Láttatok már ilyen eleven gyereket, akinek a feje mindig csak gyerekségen jár! - mérgelődött anyám.

- Hát gyerek ez, hiszen ez ördög, rossz szellem, nem gyerek! - tette hozzá Szoszi, aztán azzal az örömhírral lepette meg bennünket, hogy felkér minket, hogy legyünk olyan jók átfáradni a főzőszobába mivel, hogy a házban már mindenütt peszach van, mi tehát ott nem tartózkodhatunk.

A kamrából a főzőszobába.

Mose Berrel találkoztam ott. Ez a Mose Ber nagy bozontos szemöldökű ember, apámmal együtt ül a tejespadon. Most nem tudományos dolgokon török a fejüket. Panaszkodva öntik ki egymás előtt szívéket. Apám a keserű száműzetésről, a peszách esti száműzetésről panaszkodik Mose Bernek. "Már néhány napja száműzött és kiteszített vagyok, egyik helyről a másikra, egyik szobából a másikba bolyongok, percnyi nyugtom sincs!" Mose Ber úgy véli, hogy mindez még semmi. Az ő sorsa ugymond, százszorosan rosszabb és keservesebb.

- Engem - azt mondja - a feleségem egyszerűen kikergetett hazulról!

Mose Berre nézek és nagy bozontos szemöldökére. El nem tudom képzelni, hogy lehet egy ilyen hatalmas embert ilyen bozontos szemöldököt csak úgy egyszerűen kikergetni hazulról! De lassanként a beszélgetők más tárgyra térnek és végül is elérkeznek szokott témájukhoz, melyet közönséges ember úgy sem érthet meg: "Rámbám", "Kuzari", "filozófia", "Spinoza" meg hasonló értelmetlen és érthetetlen dolgok.

Beszélgetésüknél sokkal inkább felkelti érdeklődésemet a szürke macska, mely a kemencén hever előttem és talpával a fejét mossa. Szoszi azt mondja, hogy ha a macska a fejét mossa - vendégek fognak jönni a házba. De én egyáltalán nem tudom ezt megérteni. Honnan tudja az a macska, hogy vendégek fognak jönni? Odamegyek a macskához, játszani akarok vele. Először azzal próbálkozom, hogy ujjam hegyével megérintsem lábát - a macska nem tulságosan lelkesedik ezért. Azután haditechnikára akarom tanítani - hogy egyenesen álljon a két hátsó lábán. De ez a munka sincs nagyon az inyére. "Vi - gyázz!" - mondom neki és néha meglegyintem az orrát. Erre ő behunyja a szemét, elfordítja fejét, furcsa fintor közben kidugja piros nyelvét, mintha mérgesen mondaná: "Mi közünk van egymáshoz, hogy idejöttél megzavarni nyugalmamat és életemet megrövidíteni?" ... Érthető hát, hogy megmérgekedtem. Ilyen egy macskacs macska! Természetesen úgy megkínóztam, hogy a végén nekem ugrott és éles körmeivel alaposan megkarmolt. Keservesen, hangosan feljajdultam: "Jaj, a...nya!" Anyám rémülten szaladt oda, Szoszi meg utána és mind a ketten elém álltak, hogy törvénykezzenek fölöttem, hogy megtudja az ilyen magamfajta rossz kölyök és emlékezzék, el ne feledje, hogy többé ne játszó macskákkal! / Mindössze egy macska az ő nyelvükön "macskák"!

- Gyere mosd meg a kezedet - mondja anyám apámnak - menjünk le a pincébe ebédelni!

Szoszi szerényen lapátot vesz a kezébe, a kályha elé áll, hogy a fazekak között kotorásszon, de közben esze ágában sincs azokra az emberekre ügyelni, akik a főzőszobában ülnek: Nem törődik se velem, se apámmal, de még Mose Bernek sincs becsülete előtt. Sőt egész világosan értésére adja, hogy itt most semmi keresnivalója sincse. Kije, mije van itt, hogy éppen peszách este lábát-

lankodik idegen házak kályhájának és kemencéjének közelében? Jobban tenné, azt mondja, ha szépen otthon maradna és nem alkalmatlankodna ilyenkor hivatlan vendégként a szomszéd házakban! ... Mose Ber csak halogatja, jól fel is fogja, elbucsuzik apától és elmegy. Mi is kivonulunk a főzőszobából és mindannyian lemegyünk a pincébe ebédelni.

V.

A főzőszobából a pincébe.

Teljesen érthetetlen előttem, miérz mérgeződik úgy az apám, miért fintoritja az orrát és miért morgog és zuológdik: "Nesse nektek száműzetés!" ... Azt gondolhatnám, mit törődik vele, hogy egyszer a pincében ebédel, vagy mit ért neki, a vizesuborka, savanyukáposzta és aludtejés korsók szaga. Vagy, hogy mi baj származhatik abból, ha elővesz két felfordított hordót, de azkatáblát tesz rá, ő maga is egy felfordított hordóra ül és úgy eszik ebédet? Éppen ellenkezőleg én úgy gondolom, hogy így sokkal, de sokkal jobban esik az ebéd. Ha akarsz, akár ebéd közben is felugorhatsz a hordóra és a pince szélében, hosszában gurulhatsz vele. Hogy mi? Attól félsz, hogy leesel. Minsem abban semmi. Biztos vagyok benne, hogy felkelsz és tovább fogsz gurulni. Csak az a baj, hogy Szoszi szeme minden mozdulatomat figyeli és még azt sem engedi, hogy fejemet felemeljem.

- Már megint kitalált magának - azt mondja - valami új dolgot, amivel bajt csinálhat magának. Kezét, nyakát akarja kitörni! ...

Te jószágos Isten! Honnan veszi ő azt, hogy ki akarom törni kezemet, nyakamat? Én nem tudom, mit látott rajtam az a lény, hogy feltette magában, hogy megkeseríti az életemet és halálra gyötör? Mintha csak parancsa volna rá, minden pillanatban készen áll arra, hogy üldözzön, szekáljon és romlásomat jövendőljje. Ha szaladok, - biztos benne, hogy elesem és betöröm a fejemet. Ha hozzányulok egy edényhez, mindjárt rámmordul és leszid, hogy csak arra való vagyok, hogy romboljak. Ha pedig a számba veszek egy gombot, azon nyomban jajveszékelné kezd: "Ez a rémséges gyerek meg akar fulladni!" Ezzel szemben azonban nagyszerűen meg tudom bosszulni magamat, ha néha betegen fekszem. Ha beteg vagyok és fáj valamim, vége hossza nincs Szoszi bánatának és határtalan az ő fájdalma!

- Most vedd kérlek a gyereket és menjetek ki innen, a többi kovászost is el kell takarítanunk a pincéből is.

Anyám mondja ezt, az ebédutáni ima befejeztével, apám már éppen kinyitja a száját, azt akarja megtudni, hova menjünk de anyám megelőzi és ezt mondja:

A padlásra.

- Minthogy a házban már felmostuk a padlót peszách isztóletére! - teszi hozzá Szoszi a könnyebb érthetőség kedvéért. - csak laoszan nagyszágos ur a gyerekekkel. Legyen a szeme ezen a rémséges gyereken, le ne zuhanjon a padlásról és ki ne törje a nyakát.

- Fogd be a szád! - mondja neki anyám, erre Szoszi

nyakonragad és odébbtaszit, hogy siessek.

- Mozdulj végre, eredj hát haszontalan kölyök!

Apám mögöttem jön, hallok zsörtölődő hangját, amint magában dünnyög: "Nesze nektek számüzetés".

Teljesen kiismerhetetlen ember az én apám! Azt mondják neki, hogy - másszon fel a padlásra - és még ezzel sincs megelégedve! Én azt hiszem, hogy mindenemet odaadnám azért, ha minden héten lenne egy peszách este, amikor megengednék, hogy felmásszak a padlásra, hát van ennél nagyobb élvezet. Hiszen csak maga a felmenés a létrán olyan nagyszerű dolog, melyhez nincs is hasonló! Képzeljétek csak el: ha például egy hétköznap szeretnék felmászni a létrán, még ha sirva könyörögnék is apámnak, anyámnak, - hát megengednék azt nekem? Most meg úgy lépkedek gyors lábakkal a létra fokain, mint valami öreg, gyakorlott létramászó. Apám mögöttem jön és minden lépésnél külön figyelmeztet: "Lassan, vigyázz, óvatosan!" De mit vigyázzak, mit legyek óvatos? Minek féljek, minek reszkessek, úgy érzem, hogy hirtelen szárnyaim nőttek és repülök, repülök!

VI.

Pincéből a padlásra.

Tudjátok-e, milyen remek dolgok rejtőzködnek házunk padlásán? Kincsek, ember nem látta kincsek rejtőzködnek ott!

Üvegcserepek, törött edények, fazékdarabok, öreg kopott ruhák, amelyről nem lehet felismerni, hogy vajjon férfi alsóruhák rongjai-e, vagy szoknyák maradványai. Porosodó bundadarabok, melyhez ha a kéz hozzáér, úgy szétporlad, mint az olvadó hó. Szakadt könyvlapok, rozsdás szamovár csöve, tollzsák, - lukas lavar és egy elszáradt luláv is hever ott, mint király a csapat élén. És a gerendák, rudak és dorongok - az talán semmi? És maga a tető? A tető zsindelyből van, én csak kinyujtom kezemet és megfogom. Van-e annál nagyobb gyönyörűség, mint megfogni kézzel a tetőt?

Apám leül az egyik gerendára, összegyűjti maga körül a szakadt könyvlapokat, egyberakja, vizsgálgatja, máris elmélyedt bennük és megfeledkezik az egész világról. Én meg közben felágaskodom, hogy kitekintsek a tetőnyíláson, látom az egész várost - egész Kászrelivke előttem terül el. Látom az összes házakat meg a tetejüket, fekete, szürke, piros és zöld tetőket. És látom az utcán siető embereket, akkorák csak, mint egy bogár, apró emberek. Ugy rémlik nekem, hogy nincs a világon még egy olyan nagy és szép város, mint a mi városunk. Házunk udvarába is letekintek, meg szomszédaink udvarába, látom az asszonyokat és lányokat, mosnak és szólnak és kefélnek és sikálnak, tisztitanak, asztalokat, áhyakat és padokat és más holmikat tisztogatnak peszách tiszteletére. Forró vízzel teli fazekakat visznek ki a házból, fehér vasalt ruhákat, forrázó köveket, a levegőben fehér pára lebeg. A pára felfelé bodrozódik és szétoszlik az ég alatt, amint a füst oszlik szét a szélben. Tavasz illata száll odakint, patakok folynak az ut szélén, kecskék mekegnek. Ott egy nyomorult zsidó, nagy csizmája kötelekkel

van a lábához kötve, tapodja a sarat, vezeti fehér lovát, Ázriél a kocsis az. Ázriél megsattogtatja az ostort lova hátán és szegény ló fejének maradékát fészíti meg, úgy huzza a kocsit a feneketlen sár-
A kocsi macéval van tele, fehér vászennal van letakarva. E -
Ez jut, hogy a házukban már régen készen van a maca. A szek -
nyben van lelakatozva, a szekrényen pedig fehér lepedő lóg. To -
jással teli kosár is van készen és egy bödön pészachi zsir, két ko -
szoru hagyma lóg a falon és még sok remek dolog van készen pészach -
tiszteletére. Eszembe jutnak az új ruhák, melyeket az ünnep estére -
ígérték, keblem tágu, és szívem gyönyörűségekben fürdik.

- Nagyságos ur ! - hallatszik lentről egy nyujtott hang - nagyságos ur ! Fáradjon le az udvarba, kiszellőztetni a könyve ... ket !

Apám abbahagyja a szakadt lapok tanulmányozását, fel -
kel a gerendáról és dühösen köpe egyet: " P f u .. ez aztán a hir -
telen száműzetés!"

Ússtek agyon, de akkor sem fogom megérteni apám ha -
eagját miért ez a nagy méreg. Azt hiszem nincs kellemesebb és ked -
vesebb munka a világon, mint mikor a könyveket kell odakint szellőz -
tetni. Elfordulok a nyilástól, a padlásajtóhoz sietek és hirtelen
... krách, trá-ra-rach! lezuhanok a mélységbe, fejem lefelé lábam
felfelé.

Utóhang.

Hogy mi történt azután - arra nem emlékszem. Csak
azt tudom, hogy esésem után sokáig beteg voltam. Szoszi tanúsága sze -
rint már lemondtak az életemről. De mint látjátok mégis magamhoz
tértem és egészséges vagyok, ép az egész testem, mint bármely más
emberé - úgy éljek. Csak egy karmolás maradt az arcomon örök em -
lékként és a lélekzetem nehéz és ha beszélök hunyoritok a szemem -
mel hunyoritok mind a mai napig.

Fordított: Márton Binjamin.

